

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра перекладознавства та прикладної лінгвістики

**АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ЮРИДИЧНІ ТЕРМІНИ:
СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 431 групи

Спеціальності 035.04 Філологія

(германські мови та літератури)

(переклад включно) (переклад)

Освітньо-професійної програми «Філологія

(германські мови та літератури) (переклад

включно)»

Давиденко Євгенія Миколаївна

Керівник канд. філол. н., доц. Главацька Ю.Л.

Рецензент канд. філол. н., доц. Лебедева А.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні основи аналізу термінів	8
1.1. Термін: сутність поняття.....	8
1.2. Аналіз визначення терміна за формою та змістом.....	14
1.3. Наукові підходи до вивчення терміна.....	18
1.3.1. Когнітивно-дискурсивна концепція терміна.....	18
1.3.2. Когнітивно-ономасіологічний метод.....	21
1.4. Методика аналізу юридичних термінів.....	25
РОЗДІЛ 2. Способи та прийоми перекладу юридичних термінів	29
2.1. Юридичний термін: визначення, загальні ознаки, класифікації.....	29
2.2. Аналіз способів і прийомів перекладу юридичних термінів...38	
2.3. Процес відтворення юридичних термінів українською мовою: особливості та труднощі.....	45
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Переклад текстів з однієї мови на іншу є одним з найважчих питань прикладної філології ще з найдавніших часів. З розвитком науки і техніки і, отже, галузевої термінології, з'явилися нові особливості перекладу, пов'язані безпосередньо з пошуком еквівалентів не просто слів спільної мови, а особливих мовних одиниць – термінів.

Критико-аналітичний огляд наукових джерел із проблеми, яка у фокусі уваги, показує, що наразі у наукових колах існує безліч визначень поняття «*термін*» (близько 31 дефініції як синтез визначень російських, українських і зарубіжних учених). Усі дефініції поняття «*термін*» можна звести до такого розгорнутого опису: термін – це номінативна спеціальна лексична одиниця (слово або словосполучення); ця одиниця постає єдністю звукового знаку та відповідного спеціального поняття або предмета; термін вживається для точного вираження спеціального поняття або позначення спеціального предмета спеціальної (професійної) галузі знання або діяльності; термін входить до складу певної терміносистеми і вступає в системні відносини з іншими словами і словосполученнями; термін вимагає дефініції і відрізняється від інших номінативних одиниць високою інформативністю, точністю, системним характером, семантичною цілісністю, контекстуальною незалежністю, моносемантичністю і стилістичною нейтральністю [7; 30; 37; 40; 41; 43].

Серед інших особливостей термінів дослідники виділяють залежність від певної системи поглядів [30, с. 101]. Крім того, зазначається «найважливіша властивість термінологічної інформації – її кумулятивність» [9, с. 22], іншими словами – здатність накопичувати знання. Ці та інші специфічні властивості термінів ускладнюють процес їх перекладу з англійської мови на українську.

Наразі треба зазначити, що з появою та генезою нових засобів комунікації, розбудовою правничої інтеграції в країнах Європейського Союзу, щільно корелюють питання міжмовної комунікації у галузі юриспруденції як за кордоном, так і на території нашої держави. Усе це постає свідченням того, що переклад юридичних текстів взагалі та юридичних термінів зокрема належить до аспектів, які віддзеркалюють відносини між сферами лінгвістики та права.

«Юридичний переклад визначається як переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами» [36, с. 203].

Екстраполюючи ідеї Н.В. Артикуци, під юридичним терміном у нашому дослідженні розуміємо: «слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях)» [4].

Науковим теоретико-методологічним підґрунтям роботи стали наукові доробки таких вітчизняних і закордонних вчених: М.Ф. Алефиренка [1], А.Г. Анісімової [2], Н.В. Артикуци [4-5], М.О. Вакулєнка [7], М.Н. Володіної [9-10], Б.М. Головіна [14-15], В.І. Карабана [21], Т.Р. Кияка [23], В.Н. Комісарова [24], К.М. Левитана [29], В.М. Лейчика [30], Д.С. Лотте [32], Г.П. Проценко [36] та інших.

Актуальність теми обумовлена, насамперед, зростаючою потребою у вивченні термінології і способах її перекладу на матеріалі різних галузевих текстів взагалі та юридичних зокрема; по-друге, топікальність теми нашого наукового доробку пов'язана з тим, що юридичний термін відбиває особливість державно-правових відносин, з одного боку, та посідає чільне місце в текстах законодавчих актів, науково-правових працях вітчизняних і закордонних учених, юридичних словниках, з іншого боку. Саме терміни постає фундаментальною

основою галузевого перекладу і викликає певні труднощі у праці перекладача.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота виконана у руслі кафедральної наукової теми «Дискурсивні та лінгвокультурологічні аспекти теорії та практики перекладу (номер держреєстрації 0177U003764).

Метою нашої роботи є опис особливостей перекладу англійськомовних юридичних термінів та аналіз основних способів їхнього відтворення українською мовою у процесі перекладу.

Зазначена мета передбачає вирішення низки **завдань**:

- з'ясувати сутність поняття «*термін*», проаналізувавши низку його дефініцій та встановивши його домінуючі властивості;
- систематизувати науковий аналіз визначення терміна за двома напрямками: за формою (мовне оформлення) та змістом (семантичний перехід від назви до смислу);
- висвітлити наукові підходи до вивчення терміна на теренах сучасного мовознавства, зацентрувавши увагу на когнітивно-дискурсивній концепції терміна та когнітивно-ономасіологічному методі його аналізу;
- схарактеризувати загальні ознаки та класифікації юридичного терміна;
- провести аналіз способів і прийомів перекладу юридичних термінів;
- виявити та узагальнити особливості та труднощі відтворення юридичних термінів українською мовою.

Об'єктом роботи постають юридичні терміни.

Предмет роботи становлять способи та прийоми перекладу юридичних термінів.

Мета й завдання роботи зумовили вибір основних **методів** дослідження, серед яких використано: *описово-аналітичний метод*

(опис і аналіз вивчення терміна взагалі та юридичного терміна зокрема у руслі різних наукових тенденцій); *метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу* (вивчення юридичних термінів у контексті автентичних текстів з тематики права з метою інтерпретації значення того чи того юридичного терміна); *структурно-семантичний* (характеризація загальних властивостей юридичних термінів, їхнє виникнення та семантичне навантаження; структурні властивості багатокomпонентних термінів-словосполучень); *зіставний* (порівняння наявних дефініцій терміна та спроба з'ясування інформаційної ємності терміна як однієї з нових його характеристик); *тезаурусний аналіз* (вивчення словникових статей різних словників (тлумачних, англійськомовних, російськомовних, українськомовних юридичних словників) з метою встановлення етимології виникнення певних юридичних термінів; з'ясування їхнього первинного та сучасного значення, висвітлення факту звуження або розширення семантики юридичних термінів; підтвердження фактичним матеріалом загальноприйнятих способів і прийомів відтворення юридичних термінів); *порівняльний аналіз* (виявлення типових труднощів перекладу, пов'язаних із специфікою англійської та української мов); *загальнонаукові методи*: аналіз та синтез, систематизування та узагальнення (вивчення теоретико-методологічних підвалин аналізу терміна на теренах сучасного мовознавства).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що нами була зроблена спроба систематизації та узагальнення наукової думки щодо юридичних термінів як одиниць терміносистеми права, опису способів і прийомів їхнього перекладу, з'ясування специфічних властивостей юридичної термінології та окреслення певних перекладацьких труднощів.

Матеріалом дослідження слугували англійськомовні терміни-слова, терміни-словосполучення та багатокomпонентні терміни права,

відібрані методом суцільної вибірки із 10 друкованих та електронних сучасних словників: тлумачні словники [49; 56; 57; 60; 64], словники іншомовних слів [58], словники юридичних термінів [51; 52; 59; 62]. Також фактичним матеріалом послугувала «Книга для читання до підручника з англійської мови» («English Reader for Law Students»), яка містить автентичні тексти англійською мовою з проблем права, діяльності органів поліції, судів, виправних закладів Великої Британії та США [53].

Практичне значення роботи полягає у застосуванні її основних положень та уточнених теоретичних засад у викладанні дисциплін: «Порівняльна стилістика», «Порівняльна лексикологія», «Теорія та практика перекладу», «Вступ до перекладознавства», спецкурсів із галузевого перекладу та перекладознавства.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження було обговорено на засіданнях кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету, які були проведені в формі попереднього захисту розпочатого дослідження на етапах опрацювання й узагальнення теоретичної й практичної частин роботи.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в одній одноосібній науковій публікації за матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (24-25 жовтня 2019 року, м. Херсон, ХДУ, факультет української філології та журналістики) та в одній одноосібній науковій публікації за матеріалами I-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі» (28-29 квітня 2020 року, м. Одеса, Українсько-німецький інститут Одеського національного політехнічного університету).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТЕРМІНІВ

1.1. Термін: сутність поняття

У цьому підрозділі увагу сфокусовано на аналізі дефініцій терміна, його класифікацій та виявленні найбільш важливих характеристик даного поняття, що склалися в лінгвістичній науці. Питання термінології розглядалися вченими у всіх галузях наукового знання: філософії, історії, соціології, психології, політології. Найповніше дана область знання освітлена в лінгвістиці.

Класичними дефініціями термінології виступають такі:

1) термінологія – «це слова і словесні комплекси, співвідносні з поняттями конкретної науки; вони вступають в системні відносини з іншими подібними словами і словесними комплексами, складаючи разом з ними в кожному випадку особливу замкнуту систему» [39, с. 9];

2) термінологія – «це сукупність взаємообумовлених лексичних одиниць, що слугують для позначення понять будь-якої галузі людського знання, які, в свою чергу, утворюють систему її понять» [40, с. 6];

3) термінологія – «це сукупність термінів, а термін – це лексична одиниця певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне (конкретне або абстрактне) поняття» [37, с. 31-32].

Таким чином, до ознак термінології можна віднести:

- приналежність до певної галузі знання;
- приналежність до певної замкнутої і суворої системи у межах даної галузі знань;
- співвіднесеність з певним поняттям.

Думка про властивих терміну функцій та можливостей, про його місце і роль стала об'єктом досліджень багатьох вчених пострадянського простору.

Так, до прикладу, Д.М. Ушаков в «Глумачному словнику російської мови» надає таке визначення цього поняття: «Термін – це слово, що є назвою чітко визначеного поняття, спеціальне слово і вираз, прийняте для позначення чогось у тій чи тій сфері, професії» [61].

Аналіз визначення Д.М. Ушакова свідчить про те, що вчений вказує на певну область функціонування терміна, його належність до певної професійної галузі. Цю характеристику у декілька уточненому вигляді надав С.І. Ожегов, позначивши, що «термін – це назва певного поняття якої-небудь галузі» [57, с. 795]. Надалі трактування терміна зазнало незначних змін, зберігаючи при цьому точність і однозначність як основні ознаки терміна. На прагненні термінів бути однозначними робить акцент у своєму визначенні О.О. Реформатський [37].

Саме на приналежність терміна до тієї чи тієї сфери діяльності найчастіше в своїх роботах вказують лінгвісти. Л.Л. Нелюбін вважає, що «термін – це слово або словосполучення, що є точним позначенням певного поняття в області науки, техніки, мистецтва» [55, с. 174].

В.М. Лейчик пропонує розуміти під терміном «лексичну одиницю певної мови для спеціальних цілей» [30, с. 31-32]. М.Н. Володіна надає терміну «значення слова спеціальної сфери функціонування» [10, с. 21].

Розглянуті вище визначення терміна дозволяють нам говорити про такі універсальні характеристики терміна, як приналежність до лексичного рівня мови і певної галузі, однозначність. Термін, як і всі інші універсалії, важко піддається визначенню. Через складність такого завдання в лінгвістиці існує чимало дослідницьких спроб визначення термінів. Б.М. Головін цитує сім визначень цього поняття і піддає їх критиці за невідповідність встановлених дефініціями ознак терміна його мовним властивостям. Він зазначає, що «термін – це окреме слово або

утворене від іменника підрядне, що позначає професійне поняття професії» [14, с. 18]. Це визначення постає дещо ємним, однак деякі його аспекти можуть викликати заперечення.

Так, В.П. Даниленко вважає, що термінами можуть виступати не лише іменники, а й будь-які частини мови [18, с. 8]. У своєму науковому доробку В.П. Даниленко цитує дев'ятнадцять визначень терміна і підкреслює, що це неповний список, який може бути продовжено. Наявність такої вагової кількості визначень терміна пояснюється тим, що до моменту їх появи не склалася спеціальна наукова дисципліна (термінознавство), яка б класифікувала терміни за певними критеріями [18, с. 8].

Усі наявні в науковій літературі лінгвістичні визначення терміна можна умовно розділити на дві групи. У першій групі визначень вченими відзначається той факт, що терміни – це особливі слова в лексичному складі мови. В основу визначень другої групи покладено ідею, висловлену Г.О. Винокуром, про те, що «терміни – це слова, які мають особливу функцію» [8, с. 3].

Думка про особливу роль термінів є домінуютьною для наукової школи Д.С. Лотте, який розробив своєрідні правила, згідно з якими має будуватися термін. Д.С. Лотте вважав, що «термін повинен бути лаконічним і вживатися однозначно» [32, с. 13].

У подальших дослідженнях послідовники Д.С. Лотте розвивали ідеї свого вчителя і закріпили правила створення терміна в нормативно-методичних документах [23]. Розроблені Д.С. Лотте і його науковою школою правила створення термінів зазнали критики вже з середини 70-х років минулого сторіччя. Вчені сходяться на думці про неможливість застосування даних правил у зв'язку з тим, що термін – це слово або словосполучення в особливій функції. Таким чином, положення про те, що термін – це особливе слово, не береться сучасною наукою.

Б.М. Головін в результаті своїх наукових пошуків приходять до думки про те, що більшість термінів запозичена з області неспеціальної лексики. На його думку, «багато термінів складаються з морфем, котрі спочатку були загальноживаними. Таким чином, практично будь-яке слово може стати терміном. У той самий час має місце і зворотній процес, коли лексична одиниця, яка вживається у функції терміна, перестає вважатися терміном» [15, с. 5].

Проаналізовані визначення терміна дозволяють сформулювати узагальнене визначення: термін – це лексична одиниця мови, що вживається для спеціальних цілей, що позначає загальне поняття теорії певної спеціальної галузі знань або діяльності. У пропонуваному визначенні підкреслюються «такі характеристики, властиві будь-якому терміну:

1. Терміни володіють всіма смисловими і формальними ознаками слів мови.
2. Терміни функціують саме в лексиці мови спеціальних цілей, а не в лексиці тієї чи тієї мови загалом.
3. Для досягнення спеціальних цілей терміни слугують засобом позначення спеціальних загальних понять.
4. Терміни є елементами терміносистем, що відображають теорії, якими описуються спеціальні сфери – об'єкти мови для спеціальних цілей» [30, с. 12].

Отже, визначення терміна виходить з того, що термін є особливим об'єктом, відмінним від слів і словосполучень. І хоча термінознавство розглядає в переважній більшості випадків ті ж лексеми, що і інші галузі лінгвістики, ці одиниці виявляють інші ознаки. До них пред'являються інші нормативні вимоги, ніж до лексичних одиниць. І тільки в цьому аспекті можна говорити про те, що терміни – це особливі слова.

Розбіжності в підходах до визначення терміна спричинили за собою прагнення вчених підкреслити найбільш значущі аспекти даного

поняття. Таким чином, поряд з формулюванням дефініцій терміна слід виділити його основні властивості. Так, С.В. Гриньов виділяє такі домінуювальні характеристики терміна:

1. Специфічність вживання, його приналежність до спеціальної області знання.
2. Змістовна точність терміна.
3. Наявність дефініції.
4. Відносна незалежність від контексту.
5. Стилiстична нейтральність.
6. Конвенціональність.
7. Однозначність.
8. Номінативний характер [16].

При визначенні основної функції терміна С.В. Гриньов особливу увагу звертає на номінативну функцію, яка, на думку лінгвіста, «надає можливість термінам зберігати синтаксичну єдність» [16, с. 32].

В.М. Лейчик виокремлює такі особливості, що притаманні термінам:

1. Наявність в лексиці номінацій, до яких звертається людина для вирішення поставленого завдання.
2. Належність до певної мови.
3. Постають частиною нормативної лексики мови для спеціальних цілей [30].

Як показує аналіз основних ознак терміна, слід враховувати як аспекти функціонування термінів, так і характеристики, властиві всій терміносистемі загалом. Очевидним є той факт, що термін обов'язково належить мові для спеціальних цілей, його вживання безпосередньо залежить від роду діяльності або галузі знань. Незаперечним визнається той факт, що з розвитком науки і техніки в прогресуючому темпі розвивається термінологічна система мови.

Крім значної кількості визначень терміна вченими розроблені і описані різні таксономії термінів. Це обумовлено наявністю всебічного підходу до критеріїв класифікації. Найчастіше всього класифікації пов'язують з тією галуззю знань, в якій дані терміни застосовуються.

Однією з найпоширеніших таксономій є групування термінів на три класи за змістом:

1) за філософським змістом: терміни спостереження і теоретичні терміни застосовуються переважно у філософії;

2) за об'єктом назви сфери застосування: наука, техніка, виробництво;

3) за логічною категорією поняття, яке позначається: предмети; процеси; ознаки, властивості; величини та їхні одиниці [31].

Найбільший інтерес для нас представляють лінгвістичні класифікації, засновані на ознаках термінів як слів або словосполучень певної мови. Вчені наводять такі класифікації:

1) за семантичною структурою: однозначні і багатозначні;

2) за формальною структурою: терміни-слова і терміни-словосполучення. При цьому терміни-слова також можуть класифікуватися відповідно до морфемної структури слова, структурного типу, морфологічної структури. Терміни-словосполучення класифікуються відповідно до типу їх структури, семантичної будови, морфологічного типу головного слова тощо [15];

3) в залежності від мови-джерела: споконвічні, запозичені, змішаного типу;

4) за авторством: колективні та індивідуальні;

5) історико-лексикологічні терміни, що включають терміни-архаїзми, терміни-неологізми.

Наведені класифікації дозволяють формувати уявлення про структуру предметної області у всьому її різноманітті [23].

Отже, аналіз різних підходів до визначення терміна дозволив нам виділити його основні характеристики:

1. Термін номінує певне поняття або предмет в певній галузі.
2. Термін слугує засобом комунікації в спеціальній сфері.
3. Термін є частиною термінологічної системи і співвідноситься з іншими термінами системи.

Будь-яка лексична одиниця даної природної мови може бути лексичною одиницею мови для спеціальних цілей; при цьому вона стає терміном, якщо починає виконувати певні функції.

Отже, термін являє собою лексичну одиницю, яка виражає поняття і позначає спеціальні предмети або явища в певних сферах людської діяльності. Як показує проведений критико-аналітичний огляд теоретичних робіт, на сучасному етапі розвитку науки не існує єдиного визначення і узагальнюючої класифікації термінів, однак науковці єдині в своїй думці про точність, однозначність і приналежність терміна до спеціальної сфери вживання.

1.2. Аналіз визначення терміна за формою та змістом

Наявні у наукових колах визначення терміна різноманітні за своєю формою. Більш-менш суворих вимог до побудови визначень дотримуються автори словників. Наприклад, у словнику лінгвістичних термінів О.С. Ахманової знаходимо: «Термін – це слово або словосполучення спеціальної мови, яке створене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [50, с. 90].

У деяких наукових доробках автори дотримуються саме такої структури, лише змінюючи початок пропозиції такими варіаціями, як «під науковим терміном ми маємо на увазі слово ... », або « під терміном розуміється слово ... ». Нерідко дефініції будуються на протиставленні: терміни – це не особливі слова, а слова в особливій функції ..., терміни,

на відміну від слів загальноживаної лексики, є ... Іноді в якості визначення виступає умовна пропозиція: якщо слово стає засобом логічного визначення і ... тоді воно – науковий термін.

Трапляється, що два визначення, однакові за змістом, різняться між собою лише за формою вираження: «Терміни – це не особливі слова, а слова в особливій функції, в якій виступає слово як термін» [8, с. 5-6]. «Термін є функція, вид вживання лексичних одиниць. У більшості випадків терміни – це не слова, а лише слова в особливій функції» [10, с. 44]. Часто зустрічаються визначення, що складаються з двох і більше речень. Такі визначення нерідко носять описовий характер [22, с. 16].

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що немає жорстких вимог до засобів вираження і структури лексичних визначень. Однак з метою виключення дублюючих визначень і вироблення єдиної дефініції терміна, доцільно дотримуватися словникової форми визначення.

Визначення поняття щільно корелює з його змістом. Визначити поняття означає вказати, які істотні ознаки містяться в його змісті. У логіці під істотними ознаками розуміються такі ознаки поняття, кожен з яких є необхідним, і всі в сукупності є достатніми, щоб відрізнити дане поняття від інших понять.

Правильність наукових визначень, як вважає І.С. Квитко, гарантується виконанням двох завдань: розкриттям істотних рис, сутності предмета і відмінністю зазначеного предмета від суміжних з ним предметів [22, с. 47]. Але перш ніж відрізнити предмет від суміжних з ним предметів, необхідно співвіднести його з ними. Отже, в кожному повному визначенні повинні бути присутніми наступні компоненти:

- 1) співвіднесення даного поняття з поняттям більш широким;
- 2) відмінність поняття від суміжних з ним понять;
- 3) розкриття суті предмета, що визначається, через його істотні ознаки.

Спробуємо розглянути існуючі визначення терміна з точки зору наявності зазначених складових і способів їх вираження.

1. Як правило, визначення терміна починаються з співвіднесення поняття, яке вивчається, з поняттям більш широким за обсягом. Термін співвідноситься зі словами, словосполученнями, «словесним комплексним мотивованим знаком», «лексикалізованим словосполученням», «скороченням», «особливою знаковою одиницею» тощо.

Очевидно, що відсутність родо-видового співвіднесення у визначенні говорить про недостатню повноту останнього. Таких визначень у наукових колах зустрічається досить багато, наприклад: «Термін – це найбільш інформативна одиниця природної мови, точний носій інформації про наукове поняття» [22, с. 19].

2. Надаючи дефініцію, автори прагнуть провести межу між термінами та нетермінами. З цією метою за основу беруть ту чи ту ознаку терміна, його відмінну рису. Більшість вчених (Г.О. Винокур, Ю.А. Бельчиков, В.Г. Гак, А.П. Коваль, А.І. Моїсеєв, Р.А. Будагов, В.В. Виноградов) звертає увагу на його функцію. Інша відмінна риса терміна – його належність до термінологічної системи – хоча і визнається всіма авторами, але відображена лише в деяких визначеннях. Визначення терміна, які не містять характерних властивостей, або містять лише одну з них, є недостатньо повними.

3. Розкриття сутності терміна досягається визначенням його суттєвих ознак. До таких ознак слід перш за все зарахувати співвіднесеність з науковим поняттям і системність терміна. Нерідко зустрічаються визначення, в яких співвіднесеність терміна з науковим поняттям береться за основу [37, с. 46].

У визначеннях терміна найчастіше розкривається лише одна істотна ознака. Рідко обидві ознаки знаходять віддзеркалення у визначенні терміна: «Термін – це слово (або словосполучення), мовний

знак якого співвіднесений з відповідним поняттям в системі понять певної галузі знань». Але і це визначення також можна віднести до недосить повних, через те, що в нього не включені відмінні характеристики терміна – номінативна функція і професійне значення терміна.

Таким чином, все різноманіття визначень терміна з'ясовується недостатньою повнотою кожного.

Аналіз змісту визначень дозволив виділити мінімальну кількість ознак, які повинні бути присутніми в логічно правильному визначенні. До таких ознак відноситься перш за все видова ознака терміна, яка виражається шляхом віднесення терміна до слів або словосполучень. Далі, повинна бути відображена приналежність терміна до термінологічної системи, його специфічне значення. Розкриваючи зв'язок з науковим поняттям, необхідно відзначити номінативну функцію терміна. У визначенні має бути також виражений системний характер значення терміна.

І все-таки поняття «термін» існує, люди оперують їм і нарешті розуміють один одного. Питання в тому, як перейти до загальноприйнятого визначення цього поняття. На підставі проведеного аналізу можна висновувати, що визначення поняття «термін» (у лексичному та семантичному сенсі) повинно задовольняти певним вимогам як за формою, так і за змістом. За формою дефініція терміна має прагнути до словникового визначення. У плані змісту до визначення терміна необхідно включити його родо-видову приналежність, а потім перерахувати всі його істотні і відмінні ознаки. Неповноправними будуть ті визначення, які ґрунтуються на виявленні одного або деяких властивостей терміна.

1.3. Наукові підходи до вивчення терміна

За відносно невеликий період часу у вивченні юридичної термінології пройдено досить великий шлях: від визначення базових понять; дослідження семантичної, структурно-граматичної і функціональної специфіки юридичних термінів і термінологічних словосполучень, до вивчення юридичних термінів з позицій системоцентризму [34].

У сучасній лінгвістиці юридична термінологія вивчається в різних аспектах – когнітивному, прагматичному, антропоцентричному тощо. Аналіз юридичної термінології проводиться у світлі юридизації природної мови, в світлі вимог, що висувуються до мови права, а також через призму специфіки національних правових культур і належності до національних правових систем; досліджується специфіка українською, російською юридичної термінології; вивчаються проблеми англійськомовної юридичної термінології. У ряді робіт розглядаються дискурсивні аспекти використання англійськомовної юридичної термінології. На особливу увагу заслуговують роботи, в яких проводиться порівняльний аналіз утворення та функціонування юридичних термінів в російській і англійській мовах [34]. У руслі нашого наукового пошуку зупинимося на когнітивно-дискурсивній концепції терміна та когнітивно-ономасіологічному методі його вивчення.

1.3.1. Когнітивно-дискурсивна концепція терміна. Розгляд цього питання полягає у комплексному розгляді природи терміна з когнітивних позицій, зіставному аналізі дефініцій терміна і спробі характеристики інформаційної ємності терміна як однієї з нових його характеристик. Ми зробимо спробу, слідом за Т.В. Стасюк, уточнити соціокогнітивну природу терміна в антропологічному аспекті науки про мову [41].

Термін – «це динамічне явище, яке народжується, формулюється, поглиблюється в процесі пізнання (когніції), переходу від концепту – розумової категорії – до вербалізованого концепту, пов'язаного з тією чи тією теорією, концепцією, яка осмислює ту чи ту область знання» [30, с. 22].

Термін – «це знак-позначення, що використовується в якості елемента знакової моделі певної спеціальної галузі знання і діяльності» [30, с. 26].

Термін на відміну від інших одиниць професійної комунікації – «це максимально навантажений смислом знак; його змістовна структура носить інтелектуальний характер» [30, с. 62].

Терміни в складі термінологічної системи через систему понять створюють модель фрагмента об'єктивної дійсності, необхідну в процесі пізнання і освоєння світу [44].

Термін – «це вербалізований результат професійного мислення, значущий лінгвокогнітивний засіб орієнтації в професійній сфері і найважливіший елемент професійної комунікації» [13, с. 63].

Терміни – «це одиниці мов професійної комунікації, співвідносні з відповідними одиницями свідомості, які не можна розглядати у відриві від діяльності» [7, с. 141].

Термін є невід'ємною когнітивною структурною одиницею мови фахівців, професійної орієнтації. Це «вербалізований результат» професійного досвіду і комунікації [12, с. 118-119].

Терміном можна назвати спеціальну мовну одиницю (слово або словосполучення), що складається в системних відносинах з іншими собі подібними по статусу мовними одиницями відповідної спеціальної мови, яка використовується для точного найменування і вираження спеціального (або професійного) об'єкта, поняття, явища або виду діяльності, при цьому здатну мати образність і полісемантичність [35, с. 173].

Термін – «це одиниця професійно-наукового знання, яка є не лише об'єктом пізнання, а й результатом розумового процесу, пов'язаного з пізнанням; розумовий процес фіксується конкретним визначенням об'єкта, який піддається термінологізації» [40, с. 18].

Усі наведені визначення поняття «термін» складають лише незначну частину загальної низки визначень, що існують в сучасних дослідженнях про спеціальну лексику. Однак комплексно пояснити і визначити термін з когнітивної точки зору все ж представляється досить складним. Поки ще не існує інтегрованого фундаментального представлення поняття «термін» крізь призму когнітивних категорій. Подібний погляд на термін дозволяє не зводити зміст терміна до змісту поняття, яким він позначається, а робить можливим використання того ж самого термінологічного знака в різних стилях загальнонаціональної мови. Крім того, він пояснює, чому не завжди представляється можливим дотриматися вимог, що пред'являються до терміна у науковій школі Д.С. Лотте.

Виходячи з вищезазначеного, є всі підстави вважати, що саме метод когнітивно-дискурсивної парадигми дозволить, незважаючи на всі особливості терміна як мовного знака, що несе в собі спеціальне знання, розширити межі розуміння терміна, а також розкрити його семантичну структуру, тобто сукупність всіх його значень із закладеною в них термінологічною інформацією.

Безумовно, слід враховувати, що інформаційна ємність терміна в міру розширення людських знань про навколишній світ і виникнення нових, які потребують номінації понять, зазнає суттєвих змін під тиском як зовнішніх, так і внутрішніх мовних чинників.

Цілком природно, що бурхливий розвиток нового напрямку науки або техніки неминуче пов'язаний з розширенням інформаційної місткості термінів, що фігурують у певній галузі. Говорячи про інформаційно-понятійний статус терміна, когнітивний підхід до його

визначення виявляється більш складним, оскільки, як справедливо вказують лінгвісти, в мовному знаку взаємодіють такі типи сутностей, як: 1) категорії дійсного світу; 2) розумові категорії; 3) прагматичні чинники; 4) відносини між мовними знаками в системі [33, с. 69].

Теорії когнітивного термінознавства тлумачать прагматичні правила опису і конструювання умов, за яких знаковий засіб постає для інтерпретатора знаком. Інтерпретуючи знаки, за зауваженнями вчених, ми набуваємо відомостей не тільки і не стільки про те, що в них повідомляється, скільки про особу і свідомість суб'єкта комунікації.

Говорячи про новий підхід у термінознавстві, необхідно брати до уваги його прагнення до пояснення явищ «з різних точок зору» з урахуванням людського чинника, що дозволяє схарактеризувати когнітивне термінознавство як поліпарадигмальне і обумовлює вибір поліпарадигмального аналізу в якості його методологічної основи.

Поліпарадигмальний аналіз можна розуміти як інтерпретацію одного і того ж об'єкта декількома доповнюючими один одного дослідницькими аспектами, що створює повне бачення об'єкта і сприяє формуванню більш «об'ємного» уявлення про нього. Методологічні підходи, які сформувалися у процесі розвитку окремих парадигм, стають взаємодоповнюючими в аспекті опису та аналізу терміна, його ролі в житті суспільства і окремої людини.

1.3.2. Когнітивно-ономасіологічний метод. Одним із напрямів вивчення терміна на теренах сучасного мовознавства є когнітивно-ономасіологічний метод. Проблема вивчення терміна в когнітивно-ономасіологічному руслі зазначається в наукових доробках Л.О. Манерко, Л.В. Івіної, О.С. Кубрякової, В.М. Лейчика та інших науковців. Метою такого аспекту вивчення, на думку лінгвістів, постає всебічний опис мовних явищ.

Одним із домінувальних напрямів когнітивного підходу у вивченні термінологічної лексики є вивчення мовної переробки інформації. Це

складний когнітивний процес, який включає передачу та отримання закодованої мовними засобами інформації про предмети та явища пізнавальної діяльності соціуму. Не можна не погодитися із думкою Н.Ф. Алефиренка, який вважає, що «за допомогою системи знаків природної мови відкривається доступ до внутрішнього ментального лексикону людини – найважливішому механізму когнітивної переробки інформації» [1, с. 183].

Концепт як одиниця свідомості та мислення індивіда або мовного колективу, відображаючи знання про предмети та явища, зберігається у вигляді «вербального субстрату» [38, с. 57], номінативної одиниці (слова, словосполучення). О.С. Кубрякова зазначала, що «питання про значення мовного знаку повинно бути сформульовано як питання про те, яке концептуальне або когнітивне утворення підведене під «дах» знаку, який квант інформації виокремлено тілом знаку із загального потоку відомостей про світ» [26, с. 23].

Слід також підкреслити, що характер номінативної одиниці обумовлено індивідуальною особливістю суб'єкта, який познає світ, його соціальною приналежністю, культурним рівнем, досвідом і ситуацією. Тому головна задача когнітивного підходу в аспекті вивчення терміносистем, на думку О.С. Кубрякової, полягає у тому, щоб описати «систему забезпечення потреб у виокремленні та фіксації особливих структур знання ..., тобто їхньої «упаковки» у мовні форми, які відповідають певним формальним і змістовним вимогам» [25, с. 56].

Одним із фундаментальних понять людської діяльності та одним із ключових понять когнітивного підходу є поняття категоризації. Категоризація – це «підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну рубрику досвіду, категорії та визнання його членом цієї категорії; це процес формування та виокремлення самих категорій, членування зовнішнього та внутрішнього світу людини відповідно істотним властивостям її функціонування та буття, впорядковане уявлення різних

явищ шляхом зведення їх до меншого числа розрядів або об'єднань тощо» [60, с. 51]. «Категоризація, – пише О.С. Кубрякова, – це головний спосіб надати світові, який сприймаємо, впорядкований характер, систематизувати певним чином те, що спостерігаємо, та побачити в ньому тотожність одних явищ та протиріччя інших» [27, с. 46].

Категоризація мовного матеріалу віддзеркалює когнітивне тлумачення кожного слова, яке демонструє особливу категорію, категорії як одиниці певної ієрархічної системи, де спостерігаються гіперогіпонімічні відношення, а також системи, в яких звичайно виокремлюється так званий базовий рівень у таксоніміці слів, по відношенню до якого на рівнях вищого гатунку вказуються загальні (абстрактні) імена категорії, а на рівні нижчого гатунку – конкретні представники однієї тієї ж категорії [28, с. 96-114; 305-320].

Когнітивний підхід щільно корелює з теорією номінації, оскільки одним із найважливіших питань останньої постає питання про те, яка частина знання про об'єкт, перероблена або та, що переробляється свідомістю та перетворюється у концепт об'єкта, отримує окрему номінацію, або, в інших термінах, питання про те, сукупність яких смислів стає базою для їхнього об'єднання та підведення під певну матеріальну послідовність – «дах» знаку з наступною апробацією суспільством мовного значення, що скореговане з тілом цього знаку.

Усвідомлення акту номінації з когнітивних позицій означає пошуки та знаходження відповіді на питання про те, які набори концептів й чому вербалізуються у даній мові, та яка конкретна мовна форма вибирається при цьому для вирішення завдання. Також можна припустити, що теорія номінації, що сформована у мовознавстві для вирішення багатьох вищезазначених питань, може розглядатися як варіант когнітивної теорії, а її досягнення можуть бути використані для подальшого прогресу та розвитку когнітивної науки [28, с. 70-71].

Отже, вивчення термінів у руслі когнітивного підходу передбачає вивчення процесу співвідношення думки з певною концептуальною категорією, виокремлення когнітивно-понятійних концептів професійної сфери знання або діяльності мовного колективу та визначення взаємного зв'язку між знанням та пізнанням і їхнє віддзеркалення у мовних одиницях. Вивчення термінологічних словосполучень у рамках когнітивного підходу дозволяє визначити природу концепту та показати його зв'язок з іншими концептуальними структурами, розкрити концептуальний потенціал предметних імен, вказати на ядро та периферію мовної категорії, її прототипову організацію та визначити основні когнітивно-ономасіологічні моделі термінологічних найменувань.

Ономасіологічний підхід до вивчення термінологічних одиниць номінації передбачає виокремлення трьох базових категорій: ономасіологічного базису, ономасіологічної ознаки та предиката, який поєднує базис і ознаку певним чином. Ономасіологічний базис, виражений основою терміна, відіграє провідну роль у первинній категоризації спеціального поняття, у визначенні його місця в науковій картині світу. Подальша субкатегоризація пов'язана з ономасіологічною ознакою, яка віддзеркалює різні предметні та непередметні сутності.

Цей метод зорієнтований на пояснення зв'язку ономасіологічної структури із структурами знання про об'єкти номінації; це означає зв'язок із концептами та категоріями.

Отже, застосування ономасіологічного методу для аналізу термінології дозволяє: 1) встановити, як співвідносяться поняття, які відображені у семантиці цих термінологічних одиниць; 2) підвести означуване під певну категорію; 3) виявити понятійні механізми створення найменувань й характер умотивованості нового найменування.

Задля впровадження теоретичних підвалин вивчення терміна взагалі та юридичного терміна зокрема звернемо нашу увагу на покроковий опис методики аналізу юридичних термінів, використану в нашому науковому доробку.

1.4. Методика аналізу юридичних термінів

Наше дослідження проводиться на основі комплексного підходу, тобто із застосуванням загальнонаукових (*синтез, аналіз, систематизування та узагальнення*) і суто лінгвістичних (*описово-аналітичний, контекстуально-інтерпретаційний, структурно-семантичний та тезаурусний*) методів аналізу.

Застосування вищезазначених методів, зорієнтованих на опис юридичних термінів взагалі та специфіки їхнього відтворення зокрема, передбачає проведення наукового пошуку на **п'ятьох етапах** аналізу.

Перший етап. На цьому етапі увагу сфокусовано на аналізі дефініцій терміна, його класифікацій та виявленні найбільш важливих характеристик даного поняття, що склалися в лінгвістичній науці. Аналізу підлягає класична таксономія термінології, з'ясовується сутність поняття «термін» у різних лексикографічних джерелах (застосування *тезаурусного методу* аналізу).

Застосовуючи метод *синтезу та аналізу*, ми описуємо універсальні характеристики терміна. *Описово-аналітичний* метод надає нам змогу ознайомитися із потрактуваннями терміна які фігурують у наукових колах українських, російських і зарубіжних науковців.

Використання методів *систематизування та узагальнення* дозволило нам сформулювати узагальнене визначення терміна на теренах сучасного мовознавства.

Відповідно до результатів *описово-аналітичного* огляду традиційних наукових напрацювань з питання, яке висвітлюється, ми

робимо висновок на цьому етапі дослідження, що **термін** номінує певне поняття або предмет в певній галузі, слугує засобом комунікації в спеціальній сфері, є частиною термінологічної системи і співвідноситься з іншими термінами системи.

Другий етап. Описуючи та узагальнюючи основні підходи до визначення терміна за формою та змістом (*зіставний метод*), ми висновуємо, що, систематизація наукових точок зору в цьому руслі дозволяє констатувати, що з метою встановлення уніфікованої дефініції терміна потрібно дотримуватися словникової форми визначення; семантична ланка від назви до змісту має акумулювати низку властивостей терміна – від видової ознаки терміна до його функцій.

Наукові підходи до вивчення терміна зорієнтовано на опис когнітивно-дискурсивної концепції терміна з урахуванням когнітивно-ономасіологічного методу. Вивчення термінологічних словосполучень у рамках когнітивного підходу дозволяє визначити природу концепту та показати його зв'язок з іншими концептуальними структурами, розкрити концептуальний потенціал предметних імен, вказати на ядро та периферію мовної категорії, її прототипову організацію та визначити основні когнітивно-ономасіологічні моделі термінологічних найменувань.

Залучення загальнонаукових методів (*аналіз та синтез, систематизування та узагальнення*) надає можливість свідчити, що використання ономасіологічного методу для аналізу термінології дозволяє: 1) встановити, як співвідносяться поняття, які відображені у семантиці цих термінологічних одиниць; 2) підвести означуване під певну категорію; 3) виявити понятійні механізми створення найменувань й характер умотивованості нового найменування.

Третій етап. За допомогою *тезаурусного* аналізу ми з'ясуємо сутність поняття «юридичний термін» у різних лексикографічних джерелах (українських, російських та англійськомовних), які

репрезентовано в усережжі. За допомогою методів *аналізу* та *синтезу* ми зробили спробу схарактеризувати загальні ознаки юридичного терміна: юридичний термін постає засобом професійної комунікації; юридичні терміни становлять складну органічну систему юридичної мови та знаходяться між собою в різноманітних зв'язках; юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах. Крім того, слід зазначити, що юридичні терміни класифікують на: судові терміни, які використовують судді та юристи; загальні культурні терміни; спеціальні терміни, які віддзеркалюють різні галузі знань; законодавчі терміни.

Застосування *тезаурусного методу* аналізу сприяло вивченню словникових статей різних словників (тлумачних, англійськомовних, російськомовних, українськомовних юридичних словників) з метою встановлення етимології виникнення певних юридичних термінів, з'ясування первинного та сучасного значення, висвітлення факту звуження або розширення семантики юридичних термінів тощо.

Структурно-семантичний метод ми використовуємо задля опису загальних властивостей юридичних термінів, їхнього семантичного навантаження, структурних характеристик багатокomпонентних термінів-словосполучень.

Четвертий етап. На цьому етапі нашу увагу сфокусовано на аналізі способів і прийомів перекладу юридичних термінів, який здійснено за допомогою загальнонаукових методів *аналізу* та *синтезу*. Серед найактуальніших способів і прийомів відтворення юридичних термінів виокремлено: переклад з використанням лексичного еквівалента в мові перекладу, переклад шляхом вибору одного з можливих лексичних варіантів, переклад за допомогою опису значення терміна (за В.Н. Комісаровим).

З'ясування сутності безперекладного запозичення, трансформаційного та описового перекладу, калькування, транскрипції, транслітерації, конкретизації, генералізації, опущення, додавання, антонімічного перекладу, як способів відтворення юридичних термінів, здійснено методом *узагальнення* із застосуванням *тезаурусного* та *контекстуально-інтерпретаційного* методів, оскільки, під час опрацювання фактичного матеріалу ми зверталися до словникових статей юридичних словників, по-перше, а, по-друге, описуючи дію описового перекладу, ми аналізували окремі пасажі автентичних текстів, які містять юридичні терміни, з метою інтерпретації їхнього змісту та пошуку відповідного українського еквіваленту.

П'ятий етап. На цьому етапі ми з метою виявлення труднощів, які виникають під час відтворення термінів українською мовою, прибігаємо до залучення *порівняльного аналізу*, результати якого дозволяють нам свідчити, що певні труднощі постають під час перекладу: аббревіатур; термінів, запозичених із латини; контекстуально обумовлених юридичних термінів-словосполучень; термінів, заснованих на метафорі, метонімії; термінів-евфемізмів; моноксемних термінів. Також не менш важливим постає проблема врахування національно-культурного компонента юридичного терміна.

РОЗДІЛ 2

СПОСОБИ ТА ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

2.1. Юридичний термін: визначення, загальні ознаки, класифікації

Усемережжі сьогодні можна знайти декілька визначень *юридичного терміна*, а саме:

1) «слово чи словосполучення, використане в законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний і визначений зміст, вирізняється смисловою однозначністю та функціональною стійкістю» [63];

2) «слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях). Юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах. Поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сисловою основою для побудови термінологічного значення у вигляді дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Поняттєва сутність зумовлює місце і статус юридичного терміна в терміносистемі, його категорійні та класифікаційні ознаки» [5];

3) «елемент юридичної техніки, словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави. Юридичні терміни можна класифікувати на три різновиди: а) загальнозначимі терміни (характеризуються тим, що вони вживаються у звичному розумінні і

зрозумілі всім); б) спеціально-юридичні терміни, які володіють особливим правовим змістом» [59].

Важливою рисою юридичних термінів, як засобів професійної комунікації, є їхній щільний зв'язок зі світоглядом та ідеологією пануючого класу, з різними політичними і юридичними теоріями, науковими напрямками, правовим досвідом [30, с. 14]. Основна частина юридичної термінології міститься в найбільш важливих законодавчих актах, і вони визначають термінологічні еталони, на них орієнтуються органи права, видаючи підзаконні акти, отже, конституція є джерелом основоположних юридичних термінів [29, с. 189].

Іншими характерними рисами юридичних термінів постають системність юридичної мови і її поширеність. Системність обумовлена логікою самого права, оскільки юридичні терміни становлять складну органічну систему, знаходяться між собою в різноманітних зв'язках [29, с. 190]. Що стосується загальної поширеності, то необхідно відзначити, що суспільні відносини є предметом правового регулювання. Практично немає такої сфери життя, якої б прямо або опосередковано не стосувалося право. Тому в нормативних актах використовуються і побутова лексика, і номенклатура виробничих виробів, і найменування різних послуг, словниковий склад самих різних галузей знання (медицини, техніки, космонавтики тощо) [11, с. 35].

Юридична мова, як і будь-яка інша мова певної професії, має специфічні ознаки, що відрізняють юридичне дослідження від інших робіт, і які характерні лише для професійної юридичної мови, серед яких можна виокремити загальні ознаки юридичного терміна:

1) історично тривалий процес оформлення, який містив в собі ступеневе формування юридичної мови з давніх часів за партикулярним рівнем (кожна частина країни), за національним рівнем (по країнах), по регіонах. Наприклад, у Великій Британії у руслі адміністративного законодавства (*administrative law*), а саме в управлінні округів, існує

«двоюрисна модель місцевого уряду» («a “two-tier” pattern of local government») [53, с. 20]. Певна частина справ округів контролюється безпосередньо округами (*by the counties*), інша – нижчими за рангом властями (*inferior authorities*). Це нашоує нас на думку про виникнення таких правових термінів, безпосередньо зафіксованих в англійськомовних юридичних словниках, як-от: «*district authority*» – «районне управління», «*administrative county*» – «адміністративний округ», «*councillors*» – «члени ради», «*aldermen*» – «олдермен», «*eshewen*», «радник»;

2) професіоналізм, через те, що юридична мова (так само, як і політична мова або мова моряків тощо) створюється в інтересах, визначених масовою суспільністю. У професійних колах юристів мова юриста-оратора буде свідчити про підвищення рівня його професіоналізму, відповідно, мова юристів віддзеркалюється в їхніх рішеннях, зафіксованих в юридичних документах;

3) універсалізм, оскільки юридична термінологія повинна бути універсальною у розвитку різних національних законодавчих основ. Н.В. Артикуца вважає, що сучасне термінознавство повинно сфокусувати увагу на такі домінуючі ознаки терміна, як: «пряма співвіднесеність із позначуваним поняттям спеціальної сфери; відносна незалежність від контексту; наявність дефініції; прагнення до однозначності; системність (певне місце в терміносистемі, ієрархічні відносини між термінами на основі логіко-поняттєвих зв'язків); функційна усталеність; конвенційність; відповідність термінологічним стандартам; раціональна стислість; кодифікованість; умотивованість; словотворча (дериваційна) спроможність (здатність); граматична правильність; стилістична нейтральність, відсутність експресивності, коректність. Їх важливо враховувати для формування уявлення про нормативні та ненормативні терміноживання в юридичному мовленні» [4].

У юрислінгвістиці та законодавстві розрізняють основні групи понять та термінів:

- багатозначні або полісемічні терміни. Слово первісно однозначне, проте з часом може набути нових значень. До прикладу, лексична одиниця «*імунітет*» постає багатозначним терміном, оскільки вживається і у медицині, і у риториці, і у праві. Російсько-англійський юридичний словник надає такі словосполучення з терміном «*immunity*»:
 «*to misuse immunity*» – «зловживати імунітетом»; «*to respect immunity*» – «поважати імунітет»; «*diplomatic immunity*» – «дипломатичний імунітет»; «*parliamentary immunity*» – «парламентський імунітет» [51, с. 188]. Також юристові та перекладачеві треба усвідомлювати, що деякі правові терміни мають різне значення. До прикладу, «*шлюб*» та «*співмешкання*» – ці терміни мають різні англійськомовні еквіваленти – «*marriage*» [51, с. 50] та «*extramarital, illicit, extramarital relationship*» [51, с. 488];

- спеціальний жаргон застосовується юристами не лише для різноманітності своєї мови, але і для правотворчого розвитку і правозастосування. У юристів існує низка своїх професійних термінів, як-от «*пасквіль*», «*аблакат*» тощо. Великий юридичний словник надає таке визначення терміна «*пасквіль*»: «У дореволюційному російському праві пасквіль був злочином, під яким розумівся анонімний письмовий наклеп або анонімне письмове поширення відомостей, що порочать» [52]. Англійськомовна версія «*пасквілю*» – «*a libel*» («*a written statement in which a plaintiff in certain courts sets forth the cause of action or the relief sought*») [64]. А термін «*аблакат*» вважається розмовним на позначення «*адвокат*» – «*lawyer*»;

- загальноновживані слова або словосполучення, котрим юристи надають спеціальне значення. Наприклад слово «*емансипація*» асоціюється у загальному вжитку з представленням жінкам рівноправ'я, а у праві означає оголошення неповнолітнього повністю дієздатним у

випадках, якщо він працює за важкою угодою або він вступив у офіційні шлюбні відносини. Англійськомовний словник надає таке визначення терміну «*emancipation*»:

«The term is primarily employed in regard to the release of a minor by his or her parents, which entails a complete relinquishment of the right to the care, custody, and earnings of such child, and a repudiation of parental obligations» [64].

Юрислінгвістика або правова наука та її термінологія не стоять на місці зі старими термінами; з'являються нові поняття з новими термінами. Традиційно виокремлюють такі групи понять:

1) юридичні поняття, що зберігають первісне значення, проте не завжди. Наприклад, термін «*lex*» (з латини «закон») у Римі позначав «всьяке правило в законі 12 таблиць, будь-яке рішення народних зборів повинно мати силу закону» [49]. З плином часу і розвитку юриспруденції цим терміном почали позначати положення, які містяться в актах конституційного характеру і закріплюють основи конституційного ладу, що виходить від вищого авторитету в державі, як акту народної волі. Такі екстралінгвальні чинники сприяли формуванню таких термінів, як-то: «*written law*», «*legislation*», «*statutory law*», «*Act of Parliament*», «*Act of Congress*», «*Lex programming tool*», «*Lex Records*», «*Lexical item*», in formal languages Companies: «*Lex Vehicle Leasing*», «*Lex building*» [49];

2) юридичні поняття, які отримують нові смислові значення при сучасному використанні. Сенс терміна стає зовсім іншим або йому надають обмежувальне тлумачення, в будь-якому випадку відмінне від того, яким воно було при введенні поняття в правову лексику. Наприклад: «*юрисконсульт*» – цей термін було започатковано в Римі як знавець правової теорії та практики у широкому сенсі. У сучасному розумінні – це фахівець правової служби або організації, в функції якого входить контроль за наказами, участь в створенні договорів, надання

допомоги членам колективу, ведення справ своєї організації в суді. Сучасний російсько-англійський юридичний словник надає такі варіанти перекладу терміна «юрисконсульт» – «*jurisconsult, jurist, legal adviser (counsel), solicitor, company lawyer, legislative lawyer*» [51, с. 595]. Як ми бачимо, усі наведені терміни дійсно відбивають обмежене тлумачення первісного значення вихідного терміна, тобто спостерігаємо семантичне звуження значення;

3) юридичні поняття, що відповідають своєму первинному значенню, і не змінювали його. До прикладу, термін «мировий суддя» у чинному законодавстві Російської імперії було скасовано після її розпаду, проте цей термін відновився, хоча і наприкінці минулого тисячоріччя за інших суспільно-політичних умов. Як зазначається у толковому словнику англійської мови, виникнення терміна «*justice of the peace*» датовано 15 сторіччям: «*a local magistrate empowered chiefly to administer summary justice in minor cases, to commit for trial, and to administer oaths and perform marriages*» [64]. Новий міжнародний словник англійської мови надає таке визначення терміна: «*a subordinate magistrate for the conservation of the peace in a specified district with sometimes other incidental administrative and financial powers specified in his commission and with the principal duties of administering summary justice in minor cases, of committing for trial in a superior court on cause shown, and in Great Britain of granting licenses and acting if a county justice as judge at quarter sessions*» [56];

4) застарілі юридичні поняття. Вони увійшли до юридичної мови як історичне явище, проте не віддзеркалюють чинне право наразі, або вийшли із вжитку через певні екстралінгвальні чинники. Наприклад, у тексті з розвитку англійського права читаємо: «*When he came to throne justice was for the most part administered in local courts, i. e. by local lords to their tenants in the feudal courts, and by the County Sheriff's, often sitting with the Earl and the Bishop, in the courts of the Shires and Hundreds*» [53,

с. 14]. У наведеному пасажі бачимо юридичний термін (юридичну реалію) «*in the courts of the Shires and Hundreds*» – «у судах графств та округів». Очевидним постає факт, що такі суди наразі не існують, оскільки система правління Великої Британії була повністю реконструйована у 1889 році після введення так званих «*county councils*» («окружна рада»). Суди округів (*the courts of the Hundreds*) відбувалися у певному встановленому місці, в той час як інші суди пересувалися з кожним засіданням на інше місце. Основним обов'язком такого суду у середньовіччі було підтримання системи спільної поруки. Суд був утворений з дванадцяти вільних власників або вільних громадян.

В іншому пасажі знаходимо таке: «*The accused were brought before certain royal officials who travelled the country from time to time looking after the king's affairs, a system known as the General Eyre*» [53, с. 14]. Ця теза нам дає зрозуміти, що певний орган, який називався «*the General Eyre*», час від часу їздив країною, пильнуючи справи короля. Таке роз'яснення, подане у тексті, надає можливість перекладачу, застосовуючи метод трансформації, надати переклад – «роз'їзний суд».

У сучасних наукових колах виокремлюють такі класифікації юридичних термінів:

1) судові терміни, які використовують судді та юристи, що вживаються законодавцями у мові права, такі як: «*to serve a sentence*» [51, с. 309] – «відбувати покарання», «*to comply with law*» [51, с. 311] – «відповідати вимогам закону», «*to call back an opposition*» [51, с. 313], «*reconsideration, review, revision*» [51, с. 327] – «перегляд справи», «*subpoena*», «*summons*», «*writ*» [51, с. 331] – «повідстка до суду»;

2) загальні культурні терміни: слова цивілізації, що люди довго вживали, щоб організувати свої справи, як-то: «*marriage*» [51, с. 50] – «шлюб», «*divorce*» [51, с. 438] – «розлучення», «*heritage, legacy*» [51, с. 256] – «успадкування», «*compensation*» [51, с. 210] – «компенсація» тощо;

3) спеціальні терміни, які віддзеркалюють область різних знань (медицини, техніки, економіки), оскільки юрист може мати справу стосовно будь-якої галузі: «*vaccine*» [51, с. 55] – «вакцина», «*currency*», «*exchange*» [51, с. 56] – «валюта», «*voucher*» [51, с. 57] – «ваучер», «*deficit*» [51, с. 127] – «дефіцит», «*auditor*», «*controller*» [51, с. 215] – «аудитор, контролер»;

4) законодавчі терміни – «це всі слова або словосполучення, за допомогою яких у текстах законів позначаються спеціальні поняття. Фахівці з термінознавства обов'язковою ознакою законодавчого терміна називають наявність чітко окресленого змісту поняття у формі законодавчої дефініції (визначення)» [4]. Це слова та словосполучення, які чітко регулюють суспільні відносини, як-то слова, що вживаються у законодавчих текстах цивільного права або сімейного кодексу. Наприклад: «*Interstate Commerce Commission*» – «комісія з торгівлі між штатами», «*Federal Trade Commission*» – «федеральна комісія з торгівлі», «*Labor Relations Board*» – «правління (комісія) з трудових відносин», «*Public law*» – «закон про цивільні правопорушення».

Вагоме місце в юридичній термінології займають багатокомпонентні терміни. Терміни, що складаються з декількох компонентів, постають словосполученнями; зв'язок між компонентами здійснюється шляхом примикання, наприклад, «*juvenile delinquency*» [51, с. 272] – «злочинність неповнолітніх». Також вони являють собою словосполучення, компоненти яких оформлені граматично за допомогою прийменника або наявності закінчень: «*the United States Bureau of Prisons*» [53, с. 80] – «Федеральне бюро з тюремних справ».

Терміни-словосполучення можна розділити на три види:

1) до першого виду належать терміни, обидва конститuentи якого є словами спеціального словника. Такі терміни-словосполучення є самостійними і можуть вживатися окремо від словосполучення, наприклад: «*appeal for a review of the arbitral award*» [51, с. 327] –

«клопотання про перегляд арбітражного рішення»; «*to introduce compulsory military service*» [51, с. 331] – «вводити загальну військову повинність»; «*to adjudicate a dispute*» [51, с. 495] – «вирішити суперечку»;

2) до другого виду відносяться: терміни, в яких один компонент – технічний термін, а інший – загальноповживаний; терміни зі спеціальним значенням у першому компоненті; терміни з другим компонентом в основному значенні, але у поєднанні з першим набувають самостійного значення, наприклад: «*to tender in payment*» [51, с. 389] – «представити в якості оплати» (перший конститuent *to tender* постає терміном у спеціальному значенні (морська термінологія – «допоміжне судно», «посильне судно»; у комерційній галузі – «тендер»); «*elimination of all forms of racial discrimination*» [51, с. 223] – «ліквідація всіх форм расової дискримінації» (перший елемент *elimination* вживається у різних галузях: спортивній – у значенні «вибування», «відсів»; математичній – «виняток невідомого»; медичній – «видалення з організму, очищення»);

3) третій вид включає в себе словосполучення, обидва компоненти якого є словами загальноповживаної лексики [30, с. 16], наприклад «*clerk of the peace*» [53, с. 78] – «секретар мирового судді»; «*the Family Division*» [53, с. 78] – «відділення Високого суду по сімейних справах»; «*to attest a copy*» [51, с. 151] – «завіряти копію»; «*national strike*» [51, с. 150] – «загальнонаціональний страйк».

Оволодіння спеціальною термінологією в юридичному перекладі є однією з найбільш важливих завдань перекладача, оскільки в даній галузі терміни відіграють головну роль, і від правильного розуміння одного лише терміна залежить розуміння всього тексту.

2.2. Аналіз способів і прийомів перекладу юридичних термінів

Задля того, щоб описати специфіку відтворення юридичних термінів, слід навести слова А.Г. Анісімової про те, що «розмежування між науковим і побутовим тлумаченням поняття і слова постає принципово важливим у вивченні термінології – особливо термінології гуманітарних наук. У деяких термінах гуманітарних наук термінологічні властивості недостатньо повно виражені, а в ряді випадків можуть не спостерігатися» [3, с. 10]. Відзначається, що головною відмінністю термінів точних і гуманітарних наук є більш специфічна природа перших і, отже, менша відмінність між поглядами різних учених. Таким чином, терміни гуманітарних наук часто характеризуються нестійкістю через конфронтацію поглядів на поняття, які вони позначають. Як зазначає С.В. Гриньов, «боротьба між ідеологіями, а також суб'єктивне трактування понять призводить до появи у термінів емоційного забарвлення». Він підкреслює також, що найбільш стійкі конотації можуть зберігатися, тобто термін набуває незалежності від контексту [17, с. 54-55].

Становлення терміносистеми права в англійській мові відбувалося в три основних періоди: спочатку йшлося про певний набір оціночної лексики (англосаксонський період), яка в середньоанглійський період почала набувати стійких системних рис, а в новоанглійський період перетворилася на повноцінну терміносистему. Як цілком справедливо зазначає В.М. Лейчик, «найчастіше спостерігається перетворення термінології в терміносистему, коли формується певна теорія, що лежить у підґрунті опису відповідної галузі знання або діяльності». У цьому випадку «одиницями термінології є так звані перед-терміни, одиницями терміносистем – терміни» [30, с. 23].

Остаточне становлення цієї термінології як системи відбулося вже в сучасній англійській мові та триває до цього дня, причому саме наразі

найбільшу актуальність набуває питання можливості перекладу термінів з англійської мови на інші. Системність терміна, його «вписанність» в ієрархію і структуру принципів в даному випадку тому, що в разі перекладу юридичних текстів з англійської на українську мову йдеться скоріше про встановлення міжсистемних відповідностей між термінами, ніж про переклад окремих одиниць.

З теоретичної точки зору, можливість перекладу терміна з однієї мови на іншу означає, що у терміна в мові-джерелі (source language) визначеним постає чіткий еквівалент, тобто інваріант в іншій мові (target language). При цьому в ідеалі ні значення, ні, отже, переклад терміна не повинні залежати від контексту. Проте на практиці ситуація найчастіше зовсім інша: словники надають численні варіанти перекладу того чи того терміна, що, звичайно, суперечить вимозі однозначності, проте пояснюється в першу чергу тим, що термінам гуманітарних наук часто притаманне авторське, індивідуальне розуміння терміна. При цьому вибір еквівалента може бути контекстуально обумовленим.

З позиції когнітивної лінгвістики будь-який термін спеціальної мови означає певний концепт і є його лінгвістичною репрезентацією. Терміни юридичної мови також можуть бути розглянуті як реалізація певного концепту. Когнітивна лінгвістика пропонує свої способи перекладу юридичних концептів і виділяє три основних випадки взаємодії концептів різних юридичних мов:

1. Концепт має еквівалент в мові перекладу, наприклад «*false witness*» – «лжесвідок» [51, с. 222], «*innocence*» – «невинність» [51, с. 259], «*victim*» – «жертва» [51, с. 356];

2. Юридичний концепт не має точного еквівалента у мові перекладу, проте у мові перекладу є схожий концепт: *ABA* («*American Bar Association*») – «колегія адвокатів»; *ALR* («*American Law Reports*») – «судові звіти»;

3. У мові перекладу немає близького або схожого концепту [46].

Загалом існують різні теорії щодо того, як можна перекладати терміни. «У західній науці пропонуються декілька методів перекладу термінів, яким притаманні специфічні конотації відповідної іноземної мови: використання функціонального еквівалента, властивого культурним і мовним традиціям країни (cultural / functional equivalent); буквальний переклад кожного слова (translating literally / word by word); запозичення оригінального терміна мови-джерела (transcribing (i.e. borrowing the SL term)); створення неологізму (neologising)» [2, с. 139-143].

В.Н. Комісаров виокремлює такі прийоми передачі терміна, як переклад з використанням лексичного еквівалента в мові перекладу, переклад шляхом вибору одного з можливих лексичних варіантів, переклад за допомогою опису значення терміна [24, с. 104].

При використанні першого прийому в якості еквівалента береться термін у мові перекладу, форма якого не пов'язана з формою англійського терміна: «*white collar workers*» [51, с. 474] – «службовці», хоча у словнику юридичних термінів також можна знайти такі англійськомовні синоніми наведеного терміна, як-то: «*employee, office worker, salaried personnel*» [51, с. 474]; еквівалент створюється шляхом дослівного перекладу (калькування) англійського терміна: «*information service*» – «інформаційна служба» [51, с. 474]; «*transportation facilities*» – «транспортні засоби» [51, с. 499]; «*final payment*» – «кінцева оплата» [51, с. 297]; «*basic contract*» – «головний контракт» [51, с. 215]; «*to recognize de jure*» – «визнавати де-юре» [51, с. 127]; еквівалент створюється шляхом транскрибування англійського терміна: «*deficit*» – «дефіцит» [51, с. 127]; «*deflation*» – «дефляція» [51, с. 127]; еквівалент створюється поєднанням транскрибування і дослівного перекладу: «*Bill of Rights*» – «білля про права» [24, с. 105].

Використовуючи другий прийом перекладу, здійснюється вибір між дослівним перекладом і відповідним терміном у мові перекладу:

«*current debt*» – «поточна заборгованість» [51, с. 153]; «*civil responsibility*» – «громадянська відповідальність» [51, с. 111]; вибір між транскрибуванням і терміном у мові перекладу: «*trade union*» – «тред-юніон», «профспілка»; вибір між транскрибуванням і описовим перекладом: «*genocide*» – «геноцид», «знищення окремих груп населення за расовими і національними мотивами» [24, с. 105].

В українських наукових колах існують такі способи перекладу термінів: безперекладне запозичення, трансформаційний переклад, описовий переклад, або інтерпретація, калькування, транскрипція, транслітерація, конкретизація, генералізація, опущення, додавання, антонімічний переклад.

Спосіб безперекладного запозичення термінів реалізується через транскрипцію або транслітерацію, до прикладу: «*берглері*» («крадіжка зі зломом – це незаконне проникнення в приміщення, вчинене з застосуванням або без застосування сили, з наміром вчинити кримінальний злочин або злодійство») [6] – «*burglary*»; «*фелонія*» («будь-який тяжкий злочин у сучасному трактуванні; у феодальному праві незаконний або образливий вчинок у відносинах між сеньйором і вассалом») [58] – «*felony*»; а також численні латинські вираження: «*ад хок*» («спрямованість на конкретний випадок, вирішення конкретної проблеми, а не на широке застосування чи впровадження») – «*ad hoc*» [58]; «*де факто*» («на ділі, фактично», зазвичай використовується як антонім латинського терміна «де-юре» в законодавчій, політичній, управлінській і технічній (відносно стандартів) сферах, коли в звичайну практику вводяться елементи без відповідної офіційної підтримки») – «*de facto*» [58]; «*де юре*» («юридично», «по праву») – «*de jure*» [58]. Латинське запозичення «*per se*» перекладається «*по суті*» [53, с. 80]; «*a priori*» – «первісно, заздалегідь» [там само]. Даний метод, будучи необхідним в окремих випадках, тим не менш не рекомендується для

широкого застосування, оскільки часто спостерігаємо зайві запозичення, в той час як в мові вже існує варіант перекладу терміна.

Трансформаційний переклад є вельми поширеною стратегією при пошуку еквівалента специфічного поняття. В його основі лежить передача першого сенсу за допомогою лексичних і / або синтаксичних змін первинної структури терміна. Термін «*bench warrant*» прийнято перекладати як «*наказ про арешт*» [62, с. 45], незважаючи на те, що до складу оригінального терміна не входить лексема, що означає «*арешт*», і саме в цьому і полягає трансформація. «*Wrong-doer*» відповідає українському слову «*правопорушник*», незважаючи на те, що в мові-джерелі у вихідному терміні немає слова зі значенням «*право*». Навпаки, в англійському терміні присутній елемент «*wrong-*», а у мові перекладу він переданий антонімічно – *правопорушник (порушник порядку)*. Ще одним прикладом трансформаційного перекладу є слова «*wanted*» – «*у розшуку*», «*the Attorney-General*» – «*генеральний прокурор*» [53, с. 77]; «*the Solicitor-General*» – «*заступник генерального прокурора*» [53, с. 77]; «*the Bar*» – «*колегія адвокатів*» [53, с. 77].

Описовий переклад (інтерпретація) також широко використовується при перекладі безеквівалентної лексики, до якої відносяться багато термінів англійського права. Так, наприклад, для перекладу лексичної одиниці «*barrister*» (яку, втім, інколи транслітерують – «*баристер*») в українській мові існує аналог, а саме «*адвокат вищого рангу, який має право виступати в суді*» [62, с. 36]. Аналогічним чином, «*wayward youth*» – «*неповнолітня особа, яка виявляє непослух*» (вид делінквентності неповнолітніх); «*appellor*» – «*особа, яка звинувачує кого-небудь; злочинець, що викриває своїх спільників*» [62, с. 25].

Позначення багатьох реалій, як, наприклад, «*Sheriff's Departments*» – «*Управління шерифів у графствах*» (місцеві поліцейські формування в США), неможливо перевести без пояснення, оскільки в українській

культури таких понять не існує. Наведемо ще низку прикладів реалій, які існують лише в культурі мови оригіналу: «*King-in-Parliament*» – «король у парламенті» (дослівно), проте, у мові оригіналу ця реалія має таке значення – «законодавча влада»: «*the collective legal entity composed of the British monarch and the two houses of Parliament acting together that constitutes the supreme legislative authority of the UK (the lawmaking function is vested in the King-in-Parliament)*» [53, с. 75]; «*the Curia Regis*» – «королівська курія»: «*a feudal assembly or court of justice; especially a court held in the king's name*» [53, с. 74]; «*the King-in-Council*» – «король у раді, виконавча влада»: «*the British monarch acting with the advice and consent of the privy council usually as a formal means of giving legal effect to cabinet decisions (executive decisions are reached by the King (Queen)-in-Council)*» [53, с. 75].

Іноді слід надати дефініцію словосполучення, яке перекладається. Наприклад: «*bull*» – «спекулянт, який грає на підвищення біржових цінностей» [51, с. 494]; «*black marketer*» – «спекулянт на чорному ринку» [51, с. 494]; «*bear*» – «спекулянт, який грає на зниження біржових цінностей» [51, с. 494]; «*jobber*» – «спекулянт на фондовій біржі» [51, с. 494]; «*stag*» – «спекулянт цінних паперів» [51, с. 495].

Транскрипцію поряд з транслітерацією використовують в якості квазібезперекладних методів у процесі відтворення термінів, при цьому сам переклад замінюється запозиченням при транскрипції звуковій, а при транслітерації – графічної форми слова для передачі значення у мову перекладу. Для правової галузі цей спосіб перекладу термінів є неоціненним, через те, що саме цим способом переведена більшість сучасних правових термінів з англійської мови на українську. Так, квазібезперекладний метод використаний при перекладі таких термінів, як «*impeachment*» – «імпічмент» [51, с. 188], «*imitation*» – «імітація» [51, с. 187], «*immigration*» – «імміграція» [51, с. 187], «*speculation*» – «спекуляція» [51, с. 495].

Крім того, на лексичному рівні в юридичних текстах широко використовується конкретизація: «*list, register, roll*» – «список» [51, с. 495]; «*register of shareholders*» – «список аукціонерів» [51, с. 495]; «*trial docket*» – «список справ, які назначені на слухання» [51, с. 495]; «*electoral roll*» – «список виборців» [51, с. 495]; «*welfare roll*» – «список осіб, які отримують виплати» [51, с. 495]; «*list of speakers*» – «список спікерів» [51, с. 495]; «*jury list*» – «список присяжних» [51, с. 495]; «*record of service*» – «послужний список» [51, с. 495].

Нерідкі випадки вживання генералізації. За допомогою даного прийому відбувається розширення тексту в разі, якщо слово вихідної мови має менший обсяг значень. Наприклад: «*forum*» – «судове місце» [51, с. 519]; «*decision*» – «судове розпорядження, судова постанова» [51, с. 519]; «*charges*» – «судові витрати» [51, с. 519]; «*to re-examine*» – «проводити повторну експертизу» [51, с. 590]; «*vigour*» – «юридична сила» [51, с. 593].

Також у практиці юридичного перекладу зустрічаються опущення: «*law of landlord and tenant*» – «орендне законодавство» [51, с. 164]; додавання: «*to execute a deed*» – «здійснювати документ за печаткою» [51, с. 140]; «*document of a title*» – «товаро-розпорядчий документ» [51, с. 140]; «*custodial questioning*» – «допит у в'язниці» [51, с. 144]; антонімічний переклад: «*conclusive evidence*» – «незаперечний доказ» [51, с. 138]; «*bad debt*» – «безнадійний борг» [51, с. 142]; «*active debt*» – «непогашений борг» [51, с. 142].

Якщо вище йшлося про різні способи перекладу як моно-, так і полілексемних термінів, то слід зупинитися на калькуванні, під яким розуміємо послівний переклад складових частин складного терміна або терміна-словосполучення. В цьому випадку перекладаються один за одним усі частини, наприклад, «*wagering information* – таємна інформація», «*material evidence* – речові докази»; «*summon a witness* – викликати свідка»; «*search warrant* – ордер на обшук»; «*corpus delicti* –

склад злочину», «*bands of constables* – загін поліцейських», «*police force merger* – об'єднання поліцейських сил», «*case law* – прецедентна справа» [53, с. 75]. Із зазначеними прийомами і способами перекладу пов'язана низка труднощів, яка виникає при відтворенні юридичних термінів.

2.3. Процес відтворення юридичних термінів українською мовою: особливості та труднощі

Виникнення низки труднощів у процесі перекладу юридичних термінів пов'язано з тим, що, по-перше, до 80-х років ХХ сторіччя стан справ у лексикології і лексикографії був таким, що термінами вважалися в першу чергу однослівні одиниці, а словосполучення незаслужено ігнорувалися. Тому, тоді як теорія перекладу, яка почала розвиватися ще в першій половині минулого сторіччя, розглядала в основному моноксемні терміни, терміни-словосполучення виявилися недостатньо вивченими.

До першої особливості (і складності) перекладу словосполучень відносять безліч способів перекладу. Як уже було показано вище, низка полілексемних термінів перекладається більш ніж одним способом. Найчастіше до таких термінів відносяться позначення таких реалій: професії («*barrister* – баристер, певний тип адвоката»), класифікація злочинів («*felony* – фелонія, тяжкий злочин», «*misdemeanour* – місдимінор, нетяжкий злочин»), приватні состави злочинів («*burglary* – берглері, крадіжка зі зломом») і окремі явища, пов'язані з кримінологією («*victim blaming* – віктімблеймінг, покладання провини на жертву») [62, с. 998].

Слід зазначити, що вибір способу і еквівалента в даному випадку залежить від контексту і від передбачуваного впливу на аудиторію. По-друге, ускладнює завдання перекладача і багатозначність вихідного терміна. Так, у разі, коли термін в мові-джерелі має не одне, а декілька

значень, йому буде відповідати декілька еквівалентів у мові перекладу: наприклад, «*serious injury*» – це одночасно і «серйозної ушкодження», і «тяжке тілесне ушкодження». З одного боку, перший варіант перекладу є більш загальним і включає в себе і тілесні ушкодження, з іншого – це зовсім різні терміни, які позначають різні поняття.

Різноманітність конструкцій для трансформаційного перекладу також постає особливою, адже впливає, зокрема, через відмінності у структурі мови-джерела (англійська – мова аналітична, натомість, українська – синтетична). Ця особливість відчутна при перекладі словосполучень.

Термін «*victims of crime Act – закон про жертви насильства*» [62, с. 1001] ілюструє такі моделі у тексті оригіналу та у тексті перекладу: (іменник + прийменник + іменник 2) + іменник 3 = іменник 3 + прийменник + іменник 1 (родовий відмінок) + іменник 2 (родовий відмінок), де заключена в дужки частина є атрибутом, тобто означенням, для іменника 3. У відтвореній конструкції така частина відсутня.

«*Juvenile justice department – відділ по боротьбі з підлітковою злочинністю*» [62, с. 98] ілюструє іншу модель трансформації: (іменник 1 + іменник 2) іменник 3 = іменник 3 + прийменник + іменник 4 (місцевий відмінок) + прийменник + похідна лексема від іменника 1 + іменник 5 (орудний відмінок). Так, у перекладі відсутні значення термінів, позначених іменниками 2 і 3, однак введені нові – іменник 4 і 5.

Заслуговують на увагу також приклади перекладу термінів з аббревіатурами: «*NSA surveillance – спостереження національної служби безпеки*». Модель трансформації тут така: аббревіатура + іменник 1 = іменник1 + прикметник 1 + іменник 2 (родовий відмінок) + іменник 3 (родовий відмінок), тоді як в аббревіатурі укладені прикметник 1 + іменник 2 + іменник 3, які «розгорнуті» в перекладі.

Крім того, часто застосовується стягнення при перекладі: «*attorney at law*», «*council at law*» – «адвокат» [62, с. 14]; «*justice court*», «*court of law*», «*court of justice*» – «суд» [62, с. 515], «*full powers*», «*power of attorney*» – «повноваження» [62, с. 345]. Або, навпаки, додаються нові слова: «*minor crimes*» – «злочини малої або середньої тяжкості», «*civil offender*» – «суб'єкт цивільного правопорушення» [62, с. 513], «*actor*», «*doer*», «*committer*» – «суб'єкт дії» [62, с.13].

Термін вихідної мови може передаватися декількома термінами у мові перекладу, тому перекладач повинен вирішувати задачу адекватного відтворення терміна, враховуючи область застосування передбачуваних перекладацьких відповідностей, їх стилістичне значення, частотність вживання тощо.

Якщо зіставити американську і британську юридичну термінологію, то можна виявити, що в них існують відмінності на рівні національно-культурного компонента навіть у термінів, які позначають універсальні поняття права. Наприклад, «*ордер на арешт*» буде еквівалентний американському «*arrest warrant*» і британському «*bench warrant*». При перекладі цих термінів необхідно враховувати специфіку права Великобританії і США.

Врахування специфіки законодавчої і правової системи країн, безумовно, передбачає вміння перекладача орієнтуватися в правових системах. Існування корпусу єдиних базових юридичних понять не виключає розбіжності обсягів понять, переданих термінами-аналогами. Термін «*attorney*» може мати в українській мові такі еквіваленти: 1) «адвокат», 2) «захисник», 3) «повірений», 4) «прокурор», 5) «чиновник органів юстиції», 6) «юрист». Сучасний англomовний словник надає таку дефініцію цьому терміну: «*one who is legally appointed to transact business on another's behalf*» [64]. Синонімами постають такі лексичні одиниці: «*lawyer, deputy, procurator, representative*» тощо [64].

При перекладі американських юридичних текстів слід знати, що терміни «*jail*» та «*prison*» – це неповні синоніми. Їх важлива семантична відмінність вказує на термін тюремного ув'язнення і, відповідно, на тяжкість вчиненого злочину. Якщо цей термін не перевищує одного року, то пенітенціарна установа, де виконується покарання – це «*jail*», а якщо термін більше року, то – «*prison*». Така відмінність обумовлена історією розвитку виправно-трудоустанов США.

Проблеми, викликані певними труднощами перекладу, стали причиною того, що було висунуто пропозицію перекладати всі ключові терміни юридичних мов країн заходу латиною для полегшення комунікації і полегшення процесу юридичного перекладу [45, с. 25].

Латина справила значний вплив на юридичну лексику англійської мови. Незважаючи на те, що багато термінів юридичної англійської мови, мають споконвічне походження, вплив римського права і, як наслідок, латинської мови, на ґрунті якої воно функціювало, є очевидним. Навіть в сучасній англійській юридичній мові існує безліч термінів і фраз, які з великою частотністю використовуються в текстах, зберігаючи свій латинський правопис: «*Nullius in verba*» – «такий, що не визнається правом; без юридичних наслідків»; «*Nemo est supra leges*» – «ніхто не стоїть вище законів»; «*Mala fide*» – «недобросовісно» [54].

Зробити вибір про переклад або збереження латинської мови перекладач повинен спираючись на традиційну практику в приймаючій культурі і її юридичних текстах. Наприклад, «*Liquet satis*» («*достить ясно; достить очевидно*») можна залишити в тексті на латинській мові, але можна відтворити лексевою сучасної англійської мови «*evidently*».

Однак ідея про використання латини не може бути реалізована, через те, що, не дивлячись на наявність в юридичних мовах латинських термінів і термінологічних сполучень, цінність і значимість латини у межах правової комунікації є дуже обмеженою. Це означає, що проблема перекладу юридичних термінів не втратить свою актуальність.

Контекстуальна залежність відтворення словосполучень може бути проілюстрована на прикладі таких родових і видових термінів: «*criminal*» (прикметник і іменник):

- «*criminal addict*» – «злочинець, який став наркоманом (або наркоман, став злочинцем)»;
- «*would-be criminal*» – «потенційний злочинець»;
- «*criminal of war*» – «військовий злочинець»;
- «*criminal charge*» – «звинувачення в злочині»;
- «*criminal gang*» – «банда злочинців»;
- «*criminal assault*» – «злочинний напад»;
- «*career criminal*» – «професійний злочинець»;
- «*adult criminal*» – «повнолітній злочинець» тощо [62, с.28].

Незважаючи на те, що у всіх англійських термінах родовим терміном постає один і той самий – «*criminal*», усі зазначені терміни мають абсолютно різні еквіваленти, об'єднані тільки приналежністю до одного і того ж загального концепту ЗЛОЧИН.

Проілюструємо способи перекладу словосполучень, які у своєму складі містять родовий термін «*evidence*»:

- «*false evidence*» – «помилковий доказ»;
- «*superficial evidence*» – «зовнішні ознаки доказу»;
- «*incontrovertible evidence*» – «незаперечний доказ»;
- «*circumstantial evidence*» – «непрямий доказ»;
- «*expert evidence*» – «свідчення експертизи»;
- «*indicative evidence*» – «вказівка на спосіб отримання доказів»;
- «*sufficient evidence*» – «достатній доказ»;
- «*direct evidence*» – «прямий доказ» [62, с.267].

Отже, ми бачимо, що аналогічно попередньому прикладу, англійські терміни, що мають однаковий родовий термін – *evidence*, відрізняються видовою приналежністю та відтворюються абсолютно різними конструкціями і способами.

Приклади, які ми наведемо нижче, містять термін «*procedure*».

- «*legal procedure*» – «законний процес»;
- «*civil procedure*» – «цивільний процес, цивільне процесуальне право»;
- «*court procedure*» – «судочинство»;
- «*open procedure*» – «відкритий процес»;
- «*criminal procedure*» – «кримінальний процес»;
- «*established procedure*» – «встановлений процес»;
- «*emergency procedure*» – «надзвичайна процедура» [62, с. 887].

Усі приклади лексеми «*procedure*» перекладаються як «процес, процесуальне право, судочинство» і лише один раз – як «процедура».

Отже, як видно з вищенаведених прикладів, дуже часто при перекладі юридичних термінів на українську мову бракує готових стійких конструкцій. Крім того, видові терміни, що мають загальний родовий термін, можуть бути відтворені абсолютно різними способами.

Такими труднощами, з якими стикається перекладач при перекладі термінів-словосполучень, є особливості створення термінів. Найбільшу складність при перекладі представляють три групи: терміни, засновані на метафорі, терміни, засновані на метонімії, та евфемізми.

Терміни, засновані на метафорі, досить широко представлені в англійській термінології кримінального права [20, с. 321-326], при цьому вони часто фіксуються в словниках. Проте між появою терміна і його фіксацією може пройти до 10 років. Відсутність терміна в словнику являє собою додаткову складність при перекладі таких одиниць. Однак навіть у разі, якщо термін зафіксований в лексикографічних джерелах, можливі труднощі інтерпретації, пов'язані з прямим розумінням складових частин терміна:

- «*arrest of judgement*» – не «арешт, а припинення виконання рішення»;

- «*fishing expedition / trip*» – не «рибна прогулянка, а зондування ґрунту, збір компромату»;
- «*miscarriages of justice*» – «судові помилки»;
- «*straw purchase*» – «покупка через підставну особу, опосередковане незаконне придбання зброї (для того, хто не має права його купувати)» [59].

Слід зазначити, що останній з розглянутих термінів, до сих пір не зафіксовано в англійсько-українських словниках.

Аналогічним чином виглядає ситуація з перекладом термінів, в основі яких лежить метонімічний перенос:

- «*cumulative punishment*» – «сукупність злочинів (а не покарань) (або визначення покарання за сукупністю злочинів)»;
- «*bench and the bar*» – «судді та адвокати»;
- «*bar association*» – «асоціація адвокатів»;
- «*bench trial*» – «судовий процес без присяжних (тобто з суддею)»;
- «*the Bar*» – «колегія адвокатів» [53, с. 77].

Так, в наведених прикладах «*bar*» і «*bench*» означають не безпосередньо меблі в судовій залі, а тих, хто розташовується на них, тобто, з одного боку, суддю (*bench*), з іншого – адвокатів (*bar*).

Нарешті, ще однією групою термінів-словосполучень, які часто викликають труднощі при перекладі з англійської на українську, постають евфемізми.

У наукових колах існує низка визначень терміну евфемізм. Серед них, наприклад, такі: «*euphemisms are emotionally neutral words or expressions used instead of synonymous offensive, too direct or unpleasant words*» [47, с. 773]. О.С. Ахманова у своєму «Словнику лінгвістичних термінів» визначала цей термін у такий спосіб: «троп, що вживається для непрямого, прикритого, ввічливого, пом'якшеного позначення будь-якого предмета» [50, с. 521]. Як зазначає О.Й. Шейгал, евфемістична номінація «являє собою результат своєрідного компромісу між

семантикою (відображення суті денотата) і прагматикою (віддзеркалення інтересів мовця)» [42, с. 189].

Перелік подібних визначень з легкістю можна розширити, однак у фокусі нашої уваги особливості евфемізмів в термінології права та особливості їх відтворення українською.

Загалом той факт, що в термінології кримінального права будь-якої мови присутні численні евфемізми, не викликає подиву, оскільки сфера права нерідко стосується не найприємніших, а найчастіше – і табуйованих концептів, поряд з такими тематиками, як людська анатомія і фізіологія, медицина, військова справа та іншими. Причиною підвищеної «рухливості» плану вираження евфемізмів є наступний факт: незважаючи на те, що спочатку термін, який замінює деякий інший, що не має негативних конотацій, він часто схильний до придбання негативного значення (що виникає з суті описуваного явища чи предмета), його нейтральність як би «забруднюється» конотаціями, і виникає потреба у введенні в обіг нового евфемізму.

Що стосується первинного формування евфемізмів, науковці наводять різні теорії. Так, Б. Уоррен стверджує, що процес евфемізації пов'язаний з двома видами змін: плану вираження (*formal innovation*) і плану змісту (*semantic innovation*). У виділених двох видах змін існують також кілька груп. Так, формальні зміни поділяються на такі, що змінюються за допомогою словотворчих засобів (*word-formation devices*), фонетичних змін (*phonetic modification*) та запозичень (*loan words*) [48, с. 134].

Що стосується дослідження евфемізації в англomовній термінології кримінального права, слід зазначити, що найбільш часто дана тема виникає у міжнародному кримінальному праві. Серед термінів, які привертала увагу як лінгвістів-термінологів, так і юристів, знаходиться термін «*ethnic cleansing*», або «*disinfection*», а також «*collateral damage*». Перші два означають, по суті, одне і те ж саме

явище – «геноцид, етнічні зачистки, навмисне усунення певних етнічних або національних груп». Найбільшого поширення ці терміни-евфемізми отримали в 90-і роки минулого сторіччя під час війни в Косово [48, с. 157].

Термін «*collateral damage*» – «супутній збиток» означає жертви серед цивільного населення в результаті військових дій. Широкого вживання це термінологічне словосполучення отримало в роки війни в Іраку (2003-2011) [48, с. 169].

Вільям Лутц в своїй статті «*Doublespeak*» наводить приклад ще одного такого евфемізму: в 1984 році в Держдепартаменті США було вирішено, що в щорічних звітах про стан справ у сфері прав людини в різних країнах світу більше не буде використовуватися слово «*killings*» – «вбивство». Замість цього буде використовуватися вираз «*unlawful or arbitrary deprivation of life*» – «протизаконне або довільне / необґрунтоване позбавлення (кого-небудь) життя». Таким чином, говорить Вільям Лутц, Госдепартаменти уникають необхідності обговорювати незручні ситуації, коли відбуваються санкціоновані урядом вбивства людей у країнах, які США підтримують [36, с. 14].

Серед термінів права Англії також спостерігаються численні евфемізми: так, «зґвалтування» найчастіше замінюється терміном «*sexual assault*», «*carnal knowledge*» або монолексемним «*ravishment*» (викрадення). Значною мірою поширені терміни «*capital punishment*», «*capital crime*», «*capital charge*» – «смертна кара»; «злочин, покаранням за яке постає смертна кара»; «звинувачення в такому злочині».

Слід зазначити також, що часто евфемізації «допомагає» аббревіатура: *VOC* (*victim of crime*) – жертва злочину, *DWI* (*driving while intoxicated*) – на підпитку під час керування автотранспортом, *CPD* (*city police department*) – місцевий відділ поліції. В юридичній мові загалом і в кримінальному праві зокрема аббревіатури отримали високий ступінь поширення, оскільки вони успішно справляються із завданням

створення особливої мови, незрозумілої для пересічного громадянина. При цьому переклад таких одиниць може представляти певні складнощі вже хоча б тому, що для перекладу частин аббревіатури необхідно знати її розшифровку.

Розглянуті вище труднощі перекладу термінів-словосполучень не є остаточним списком таких особливостей. Крім того, слід відзначити, що подібні труднощі зустрічаються і в перекладі монологічного терміна. Так, однією з основних труднощів перекладу термінів загалом є багатозначність:

- «*abuse*» – 1. Зловживати; 2. Жорстоко поводитися;
- «*violate*» – 1. Порушувати правила; 2. Гвалтувати; 3. Зазіхати;
- «*violence*» – 1. Насилля; 2. Бешкетування; 3. Фізичне насилля; 4. Вдирання; 5. Злочин; 6. Провина;
- «*testify*» – 1. Давати свідчення; 2. Уявити докази; 3. Стверджувати, заявляти; 4. Випробувати; 5. Демонструвати;
- «*steal*» – 1. Красти; 2. Викрасти; 3. Викрадати; 4. Угода; 5. Сталь;
- «*racket*» – 1. Рекет; 2. Шантаж; 3. Вимагання; 4. Обман; 5. Видурювання; 6. Шахрайство.

Незважаючи на високу актуальність такого процесу, як переклад з англійської мови на українську, донині існує значна низка складнощів, які супроводжують цей процес. До цих складнощів відносяться як структурні особливості термінів (моно- або полілексемні терміни), так і особливості плану змісту термінів (терміни-метафори, метонімії і евфемізми).

Часто еквівалент терміна визначається прагматичними причинами. Слід зазначити, що, незважаючи на розглянуті вище основні способи перекладу юридичних термінів, перекладачі нерідко стикаються зі складнощами перекладу конкретного терміна в конкретному контексті, що в деякій мірі обумовлено специфікою термінології. Крім того, наразі немає повного переліку стійких конструкцій, за допомогою яких

необхідно відтворювати такі одиниці. Нарешті, термінологія права, продовжуючи розвиватися, поповнюється все новими і новими термінами, для яких ще немає жодних варіантів перекладу, що також постає певною проблемою для перекладача.

У ході проведеного дослідження нами відзначено, що незважаючи на початкове прагнення будь-якого терміна до однозначності і незалежності від контексту, нерідкі випадки багатозначності навіть у рамках вузького контексту, в зв'язку з чим перекладачеві при передачі терміна на мову перекладу необхідно звертатися зі словниками (як одномовними, так і двомовними, не обмежуватися одним словником), аналізувати випадки сполучуваності нового терміна і враховувати контекст.

ВИСНОВКИ

Посилення в останні десятиріччя процесів інтеграції та глобалізації ділових відносин, а також розширення міжнародного співробітництва супроводжується зростаючим обсягом комунікації в різних професійних областях. Інтерес для лінгвістів представляє як вивчення розвитку термінологічних систем тієї чи тієї мови, так і дослідження проблем перекладу текстів професійної тематики.

Запропоноване дослідження присвячене комплексному аналізу специфіки відтворення англійськомовних термінологічних одиниць українською мовою. Узагальнення проблем і труднощів перекладу таких термінів сприяє опису й виявленню загальних способів і прийомів їхнього відтворення.

Поняття «термін» присутнє практично у всіх наукових дисциплінах, проте надати чітке визначення даного поняття складно, оскільки наразі відсутня його єдина загальноприйнята дефініція.

Вивчення теоретико-методологічних підвалин аналізу терміна на теренах сучасного мовознавства (з використанням загальнонаукових методів узагальнення та синтезу) дозволило з'ясувати сутність цього поняття: термін – це, по-перше, слово або словосполучення, яке точно позначає будь-яке поняття, що застосовується в науці, техніці, мистецтві тощо; по-друге, на відміну від слів загальноповживаних, які часто бувають багатозначними, терміни, як правило, однозначні, їм не властива експресія; по-третє, багато термінів мають більш ніж одне значення, а одна і та ж лексична одиниця може бути терміном в різних галузях знання; також можливе використання декількох спеціальних лексем для позначення одного і того ж поняття; все це свідчить про багатозначність, омонімію і синонімію термінів.

Домінуювальними властивостями терміна постають такі: 1) наявність всіх смислових і формальних характеристик лексичних одиниць мови; 2) функціонування на лексичному рівні мови для спеціальних цілей (змістовна точність, наявність дефініції, стилістична нейтральність, однозначність); 3) засіб найменування спеціальних загальних понять (відносна незалежність від контексту, конвенціональність, номінативний характер); 4) конститuent спеціальної галузі терміносистеми.

Систематизація наукових точок зору щодо визначення терміна за формою та змістом (зіставний метод) дозволяє констатувати, що з метою встановлення уніфікованої дефініції терміна потрібно дотримуватися словникової форми визначення (визначення терміна за формою); семантична ланка від назви до змісту (визначення терміна за змістом) має акумулювати низку властивостей терміна – від видової ознаки терміна до його функцій.

Описово-аналітичний аналіз наукових тенденцій до вивчення терміна на теренах сучасного мовознавства дозволяє не зводити зміст терміна до змісту поняття, яким він позначається, а робить можливим використання того ж самого термінологічного знака в різних стилях загальнонаціональної мови, розширити межі розуміння терміна, а також розкрити його семантичну структуру, тобто сукупність всіх його значень із закладеною в них термінологічною інформацією (когнітивно-дискурсивна концепція терміна). Використання ономазіологічного методу для аналізу термінології дозволяє виявити, яким чином співвідносяться поняття, які відображені у семантиці термінологічних одиниць; підвести означуване під певну категорію та виокремити понятійні механізми створення найменувань й характер умотивованості нового найменування.

За допомогою методів аналізу та синтезу ми зробили спробу схарактеризувати загальні ознаки юридичного терміна, а саме:

юридичний термін постає засобом професійної комунікації; юридичні терміни становлять складну органічну систему юридичної мови та знаходяться між собою в різноманітних зв'язках; юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах.

Детальний опис загальних ознак юридичного терміна у нашій роботі здійснено з урахуванням певних екстралінгвальних чинників розвитку окремих законодавчих органів Великої Британії та США, що дозволило нам окреслити виникнення окремих правових термінів, їхнє структурно-семантичне навантаження, зафіксоване у сучасних юридичних словниках. Опис основних груп понять та юридичних термінів, які вживаються у руслі юрислінгвістики та законодавчих документів, свідчить про існування багатозначних (полісемічних) термінів; спеціального жаргону юристів; загальноновживаних лексичних одиниць або словосполучень, котрим юристи надають спеціальне значення; юридичних понять, які отримують нові смислові значення при сучасному використанні; юридичних понять, що відповідають своєму первинному значенню, і не змінювали його; застарілих юридичних понять. Застосування тезаурусного методу аналізу сприяло вивченню словникових статей різних словників (тлумачних, англійськомовних, російськомовних, українськомовних юридичних словників) з метою встановлення етимології виникнення певних юридичних термінів, з'ясування первинного та сучасного значення, висвітлення факту звуження або розширення семантики юридичних термінів тощо.

Окреслення традиційних таксономій юридичних термінів супроводжувалося не лише вивченням наукових доробків учених з цього питання, а й залученням словників юридичних термінів з метою пошуку необхідних термінів як ілюстрацією наведеної думки. Отже, юридичні терміни класифікують на: судові терміни, які використовують судді та

юристи; загальні культурні терміни; спеціальні терміни, які віддзеркалюють різні галузі знань; законодавчі терміни.

Аналіз способів і прийомів перекладу юридичних термінів здійснено за допомогою, по-перше, загальнонаукових методів аналізу та синтезу, через те, що у своїй роботі ми використовували вже чітко сформульовані й активно застосовані постулати перекладознавства в аспекті виявлення цього питання – це наукові ідеї В.Н. Комісарова та А.Г. Анісімової. Серед топікальних способів і прийомів відтворення юридичних термінів зазначимо: переклад з використанням лексичного еквівалента в мові перекладу, переклад шляхом вибору одного з можливих лексичних варіантів, переклад за допомогою опису значення терміна (за В.Н. Комісаровим). Треба зазначити, що підтвердження фактичним матеріалом кожного з вищезгаданих способів і прийомів супроводжувалося у нашому науковому доробку застосуванням тезаурусного методу дослідження.

З'ясування сутності безперекладного запозичення, трансформаційного та описового перекладу, калькування, транскрипції, транслітерації, конкретизації, генералізації, опущення, додавання, антонімічного перекладу, як способів відтворення юридичних термінів, здійснено методом узагальнення із застосуванням тезаурусного та контекстуально-інтерпретаційного методів, оскільки, під час опрацювання фактичного матеріалу ми зверталися до словникових статей юридичних словників, по-перше, а, по-друге, описуючи дію описового перекладу, ми аналізували окремі пасажі автентичних текстів, які містять юридичні терміни, з метою інтерпретації їхнього змісту та пошуку відповідного українського еквіваленту.

Опис процесу відтворення юридичних термінів українською мовою задля виявлення та опису особливостей та труднощів, з якими стикається перекладач, дозволив нам висновувати, що низка полілексемних термінів перекладається більш ніж одним способом; для

трансформаційного перекладу існує певна різноманітність конструкцій, що є наслідком різниці структури мови-джерела та мови-перекладу.

Виявлення труднощів, які виникають під час відтворення термінів, виконано із залученням порівняльного аналізу, результати якого доводять, що певні складнощі постають під час перекладу: аббревіатур; термінів, запозичених із латини; контекстуально обумовлених юридичних термінів-словосполучень; термінів, заснованих на метафорі, метонімії; термінів-евфемізмів; монологічних термінів. Також не менш важливим постає проблема врахування національно-культурного компонента юридичного терміна.

Перспективним вбачаємо вивчення питань відтворення морфологічних і лексико-семантичних властивостей юридичних текстів (патентів, контрактів, угод і законодавчих документів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке: учеб. пособие. М. : Флинта: Наука, 2005. 416 с.
2. Анисимова А.Г. К вопросу о переводе терминов гуманитарных наук. *Язык. Сознание. Коммуникация*: сб. статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. М. : МАКС Пресс, 2002. Вып. 21. С. 139 – 143.
3. Анисимова А.Г. Теория и практика перевода терминов гуманитарных и общественно-политических наук. М. : Университетская книга, 2008. 240 с.
4. Артикуца Н.В. Законодавчі терміни та їх визначення. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/605/Artykutsa_Zakonodavchi%20terminy.pdf.
5. Артикуца Н.В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2457/artykutsa_osnovy_vchennya.pdf?sequence=1.
6. Бартол К. Психологія кримінальної поведінки. Спб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2012. 352 с. URL: <http://weblib.pp.ua/kraja-vzломom-20880.html> (дата звернення: 03.01.2020).
7. Вакуленко М.О. Термін і термінологія: сучасні уявлення та концепції. *Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium*: сб. науч. тр. по лексикографии / под ред. В. В. Дубичинского и Т. Ройтера. Харків : Видавництво "Підручник НТУ "ХПІ", 2011. Вып. 12. С. 140–145.
8. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии, М. : Наука, 2001. 54 с.

9. Володина М.Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации). М. : Издательство Московского Университета, 2000. 128 с.
10. Володина М.Н. Термин как средство специальной информации. М. : ЛИТЕРА, 1996. 74 с.
11. Гамзатов М. Г. Техника и специфика юридического перевода : сб. статей. СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2004. 184 с.
12. Голованова Е.И. Категория профессионального деятеля в динамическом пространстве языка (лингвокогнитивный анализ) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Челябинск, 2004. 367 с.
13. Голованова Е.И. Когнитивное терминоведение. Челябинск, 2008. 177 с.
14. Головин Б.Н. Лингвистические учения о терминах. М. : Высшая школа, 2017. 105 с.
15. Головин Б.Н. О некоторых задачах и тематике исследования научной и научно-технической терминологии. *Ученые записки Горьковского государственного университета. Серия лингвистическая*, 2001. Вып. 114. С. 17-26.
16. Гринев С.В. Введение в терминоведение. М. : Московский лицей, 2003. 309 с.
17. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение. М. : Академия, 2008. 304 с.
18. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания, М. : Наука, 2007. 246 с.
19. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти : монографія. К. : ВД "Academia", 2004. 220 с.
20. Капшутарь Е.С. Метафоризация как средство терминообразования на примере англоязычной терминологии уголовного права. *Преподаватель XXI век*, 2016. Т. 2, № 2. С. 321–326.

21. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
22. Квитко И.С. Термин в научном документе. Львов : Вища школа, 2006. 125 с.
23. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения: учеб. Пособие, Киев : УМК ВО, 1989. 312 с.
24. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : учеб. Пособие. М. : ЭТС, 2001. 424 с.
25. Кубрякова Е.С. Актуальные проблемы изучения словообразовательных систем славянских языков. *Научные доклады филологического факультета МГУ*. М. : Московский университет. 1998. Вып. 3. С. 52 – 70.
26. Кубрякова Е.С. Возвращаясь к определению знака. *Вопросы языкознания*. 1993. № 4. С. 18 – 28.
27. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С. 34 – 47.
28. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
29. Левитан К.М. Юридический перевод: основы теории и практики : учеб. Пособие. М. : Проспект, 2011. 352 с.
30. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. М. : Изд-во ЛКИ, 2007. 256 с.
31. Литовченко В.И. Классификация и систематизация терминов. *Вестник Сибирского государственного аэрокосмического университета им. академика М.Ф. Решетнева*. 2006. № 3 (10). С. 156-161.

- 32.Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики. URL: <https://www.twirpx.com/file/1698785/> (дата звернення: 29.12.2019).
- 33.Массалина И.П., Новодранова В.Ф. Дискурсивные маркеры в английском языке военно- морского дела. Калининград : Изд-во ФГОУ ВПО “КГТУ”, 2009. 278 с.
- 34.Некрасова Т.П. Особенности перевода юридической терминологии с русского языка на английский язык : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.02.20. М., 2013. 24 с.
- 35.Овчаренко Н. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології). *Лінгвістичні студії*. Вип. 20. 2010. С. 172 – 175.
- 36.Проценко Г.П. Правнича лінгвістика : навч. посіб.; за заг. ред. С.М. Гусарова. К. : А.В. Паливода, 2010. 312 с.
- 37.Реформатский А.А. Введение в языковедение. М. : Аспект Пресс, 2008. 115 с.
- 38.Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология: монография. К. : Издательство украинского фитосоциологического центра, 2000. 248 с.
- 39.Симоненко Л. Актуальні проблеми сучасного українського термінознавства. *Українська термінологія і сучасність*. Вип. VIII. – К. : КНЕУ, 2009. С. 9 – 15.
- 40.Скороходько Е.Ф. Сучасна англійська термінологія. К.: Український інститут лінгвістики і менеджменту, 2002. 76 с.
- 41.Стасюк Т.В. Природа термина в когнитивно-антропологической парадигме языкознания. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Nvkyu_2012_25_15.pdf (дата звернення: 28.12.2019).

- 42.Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. М. : Гнозис, 2004. 324 с.
- 43.Щерба Д.В. Поняття системи та структури в термінознавстві. *Проблеми української термінології* : зб. наук. праць / відп. ред. Л. Полюга. Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2006. С. 15-16.
- 44.Grinev S. V. Some semiotic aspects of terminology science. *The 11-th European Symposium*. 2017. P. 36.
- 45.Kjær A.L., Madsen M.R. Paradoxes of European Legal Integration, Routledge, NY, 2016. 243 p.
- 46.Udina N. Law education: Language and Legal translation perspectives. *Procedia-Social and behavioral sciences*. URL: https://www.researchgate.net/publication/301779297_Law_Education_Language_and_Legal_Translation_Perspectives.
- 47.Veisbergs A. Euphemisms in General (Monolingual and Bilingual) Dictionaries. *Proceedings of the 9th Euralex International Congress*. Stuttgart : Eurolex, 2000. Vol. II. P. 773–780.
- 48.Warren B. What euphemisms tell us about the interpretation of word. *Studia linguistica*, 1996. V. 46, № 2. P. 128–172.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ І ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 49.Англо-русский словарь Мюллера. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/muller/945082>.
- 50.Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М. : Советская энциклопедия, 1966. 607 с.
- 51.Борисенко И.И., Саенко В.В. Русско-английский юридический словарь: 22 000 терминов. К. : Юринком Интер, 1999. 608 с.

52. Великий юридичний словник. URL:
https://petroleks.ru/dictionaries/dict_big_law16.php
53. Книга для чтения к учебнику английского языка: для юрид. институтов и факультетов: учебное пособие / сост. Салтыкова И.В., Колосанова Н.Д. М. : Высшая школа, 2012. 80 с.
54. Латинські терміни в юридичних текстах. URL:
<http://bihun.in.ua/jurdzherela/juridichna-enciklopedija/latinski-termini/>
55. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. М. : Флинта; Наука, 2003. 224 с.
56. Новый международный словарь английского языка Webster. URL:
<https://slovar-vocab.com/english/websters-international-vocab/justice-of-the-peace-8536333.html>.
57. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. М. : ООО «ИТИ Технологии», 2003. 944 с.
58. Словник іншомовних слів. URL:
<http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18%20&t=34802>
(дата звернення: 03.01.2020).
59. Словник юридичних термінів. URL:
<http://yourlawyer.in.ua/uk/biblioteka/yur-terminu.html>.
60. Столярова Л.П., Пристайко Т.С., Попко Л.П. Базовый словарь лингвистических терминов. К. : Изд-во Гос. Академии руководящих кадров культуры и искусств. 2003. 192 с.
61. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка. URL:
<https://gufo.me/dict/ushakov/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD> (дата звернення: 20.12.2019).
62. Фещук А.В. Англійсько-український юридичний словник. К. : Наукова книга. 2008. 1084 с.

63.Юридичний термін. URL: <http://pravo-porada.com.ua/yurydychniy-slovník/100-yuyu/556-yuridichniy-termin> (дата звернення: 04.01.2020).

64.Explanatory English dictionary Merriam Webster. URL: <https://slovar-vocab.com/english/merriam-webster-dictionary/justice-of-the-peace-8810659.html>.